

Akademia e Aviacionit në Vlorë dhe kompania izraelite KAYO, nënshkruajnë marrëveshje bashkëpunimi për avancimin e arsimit dhe teknologjisë ajrore

faqe 3

GJENERALLEJTËNANT ARBEN KINGJI, VIZITË ZYRTARE NË ITALI

Me ftesë të shefit të Shtabit të Mbrojtjes të Italisë, gjeneral Luciano Portolano, shefi i Shtabit të Përgjithshëm të FARSH-së, gjenerallejtënant Arben Kingji zhvilloi një vizitë zyrtare në Itali. Gjatë takimit me gjeneral Portolano, gjenerallejtënant Arben Kingji shprehu mirënjohjen për mbështetjen e vyer të një vendi mik si Italia për Forcat tona të Armatosura, e cila ka ndikuar në...

faqe 2

PËRFUNDON ME SUKSES STËRVITJA “EAGLE STRIKE 2025”

Pas 10 ditësh stërvitje intensive në zonën e Rreth-Grethit, përfundoi me sukses ushtrimi ndërkombëtar “Eagle Strike 2025”, një demonstrim i qartë i bashkëpunimit të ngushtë mes Forcave të Armatosura të Shqipërisë, Gardës Kombëtare të SHBA-ve dhe Forcës së Sigurisë së Kosovës. Stërvitja kishte për qëllim rritjen e ndërveprueshmërisë dhe forcimin e aftësive operacionale...

faqe 4

IN MEMORIAM LAMTUMIRË GJENERAL!

Largimi nga jeta i gjeneralmajorit në pension Kostaq Karoli është një humbje e madhe për Forcat e Armatosura të Republikës së Shqipërisë dhe për të gjithë shoqërinë tonë. Me përkushtim të pashoq, profesionalizëm të rrallë dhe integritet të palëkundur, Gjenerali shërbeu me dinjitet për dekada në mbrojtje të atdheut dhe në forcimin...

faqe 9

Ish-Uzina e Autotraktorëve rikthehet në funksion – Qendër e re për prodhimin ushtarak dhe montimin e mjeteve të specializuara

Ish-Uzina e Autotraktorëve në Tiranë do të rigjallërohet në funksion të Industrisë Ushtarake për prodhimin e uniformave dhe montimin e mjeteve të blinduara, transportuesve të artilerisë, zjarrfikëseve dhe autoambulancave.

Ministri i Mbrojtjes, Pirro Vengu, nënvizoi se ish-Uzina e Autotraktorëve do të kthehet në funksion, duke u bërë pjesë e programit për sa i përket industrisë ushtarake shqiptare.

“Uzina e Autotraktorëve në fakt ka qenë një nga ndërmarrjet më të rëndësishme industriale të vendit një simbol i fuqisë mekanike shqiptare të dikurshme. Siç e keni parë në disa lajme që janë bërë publike gjatë këtyre muajve, ne jemi duke realizuar një sërë dëgjësash publike në të gjitha ato ish-Uzina Ushtarake apo mekanike si pjesë e të gjithë përpjekjes së qeverisë shqiptare dhe programit për sa i përket industrisë ushtarake”, - tha Vengu.

Vengu theksoi se gjatë dekadës së fundit buxheti i mbrojtjes është rritur ndjeshëm, duke bërë të mundur edhe përmirësimin e trajtimit financiar të ushtarakëve. Sipas tij, investimet do të mbështesin edhe Policinë e Shtetit dhe Emergjencat Civile.

“Kjo dekadë ka qenë pa dyshim e rritjes së buxheteve ushtarake dhe pikësëpari rritjes së investimeve me një dhjetëfishim të tyre në 10 viteve e fundit. Jo vetëm kaq, rritja e buxheteve të mbrojtjes ka siguruar gjithashtu dhe rritjen e trajtimit financiar të ushtarakëve, përfshirë dhe gjithë komponentët teknikë, inxhinierikë, mekanikë të cilët janë jetësor për sa i përket ambicies tonë për të rijetëzuar industrinë ushtarake në vendin tonë. Dhe arsyeja pse jemi sot së bashku këtu dhe me kolegun e Ministrisë së Brendshme është se strategjia e qeverisë shqiptare sa herë investojmë në kapacitete ushtarake të mund të mbështesim edhe kapacitet që lidhen me Policinë e Shtetit.

Zëvendësministria e Mbrojtjes, pjesë e NATO Youth Summit 2025

Zëvendësministria e Mbrojtjes së Shqipërisë, znj. Blerina Abrazhda, së bashku me presidentin e Malit të Zi, z. Jakov Milatović, morën pjesë si të ftuar nderi në NATO Youth Summit 2025, i cili u mbajt në Budva, Mal i Zi.

Zëvendëssekretarja e Përgjithshme e NATO-s, znj. Radmilla Shekerinska, mirëpriti të rinjtë nga e gjithë Aleanca në këtë samit rinor në Budva.

Në fjalën e saj, zëvendësministria Abrazhda theksoi rëndësinë e sigurisë në Ballkanin Perëndimor dhe rolin kyç të të rinjve në ndërtimin e një të ardhmeje më të sigurt. Ajo theksoi se siguria nuk është thjesht mungesa e konfliktit dhe nuk mund të delegohet, por kërkon investim aktiv në Mbrojtje dhe në institucionet përkatëse. Abrazhda gjithashtu shprehu mirënjohjen ndaj NATO-s për krijimin e një platforme, ku zërat e të rinjve janë në qendër të ndërtimit të sigurisë të së nesërme. NATO Youth Summit 2025 u organizua në bashkëpunim me Këshillin Atlantik të Malit të Zi dhe mbledhi së bashku liderë të rinj nga vendet anëtare dhe partnere të NATO-s, për të diskutuar çështje kyçe të sigurisë globale, përfshirë rolin e NATO-s në ruajtjen e paqes, ndikimin e teknologjive të reja dhe kërcënimet ndaj informacionit.

Gjeneralallejtënant Arben Kingji, vizitë zyrtare në Itali

Me ftesë të shefit të Shtabit të Mbrojtjes të Italisë, gjeneral Luciano Portolano, shefi i Shtabit të Përgjithshëm të FARSH-së, gjeneralallejtënant Arben Kingji zhvilloi një vizitë zyrtare në Itali.

Gjatë takimit me gjeneral Portolano, gjeneralallejtënant Arben Kingji shprehu mirënjohjen për mbështetjen e vyer të një vendi mik si Italia për Forcat tona të Armatosura, e cila ka ndikuar në forcimin e kapaciteteve tona operacionale dhe në rritjen e ndërveprueshmërisë.

Duke i cilësuar si të veçanta marrëdhëniet mes dy vendeve tona, gjeneralallejtënant Kingji u shpreh se kjo reflektohet edhe në bashkëpunimin ushtarak, si në planin dypalësh, në atë rajonal, ashtu edhe në kuadër të Aleancës së NATO-s.

Më tej, gjatë takimit, të dy homologët diskutuan mbi situatën

e sigurisë në rajon e më gjerë, ndërsa vlerësuan se prania e KFOR-it në Kosovë është dhe mbetet e rëndësishme për një rajon të qetë dhe të sigurt.

Gjeneralallejtënant Arben Kingji dhe gjeneral Portolano, gjatë takimit konfirmuan vullnetin për thellimin më tej të këtij bashkëpunimi, si në kuadër

të iniciativave rajonale e stërvitjeve të përbashkëta, po ashtu dhe në frymën e familjes së planeve të Shkurajimit dhe Mbrojtjes së NATO-s.

Akademia e Aviacionit në Vlorë, KAYO firmos marrëveshjen me kompaninë izraelite. Më 8 maj, testi i parë i uljes së avionit në pistën e Aeroportit të Vlorës.

Shkolla e Aviacionit do të rikthehet në Vlorë. Kjo falë bashkëpunimit të kompanisë shtetërore KAYO dhe kompanisë prestigjioze izraelite “Elbit Systems Ltd.”. Memorandumi mes dy kompanive u firmos në Vlorë, në prani të kryeministrit Edi Rama, zëvendëskryeminstres Belinda Balluku, ministrit të Mbrojtjes Pirro Vengu dhe shefit të Shtabit të Përgjithshëm të FA-së, gjenerallejtënant Arben Kingji.

Memorandumi për rithemelimin e Shkollës u nënshkrua nga drejtuesi i Kompanisë Shtetërore të Prodhimit të Armëve, KAYO, e Ministrisë së Mbrojtjes, Ardi Veliu dhe përfaqësuesit të kompanisë së Izraelit.

Ministri i Mbrojtjes, Pirro Vengu theksoi se kjo shkollë do të nxjerrë pilotë ushtarë dhe civilë, sipas nevojave të kërkuara.

“Rithemelimi i Shkollës së Aviacionit të Vlorës, në aeroportin e Vlorës, në Akërnë, një shkollë e cila do të gjenerojë jo vetëm pilotë ushtarakë, por edhe civilë, jo vetëm kontrollorë ajrorë ushtarakë, por edhe civilë, gjithmonë me një investim të rëndësishëm të dyanshëm”, - tha ministri Vengu.

“Siç e përmendi edhe zëvendëskryeministrja pak më parë, efekti i rritjes së buxhetit të mbrojtjes në tërë këtë dekadë, do të doja të theksoja një shifër të vetme, në dhjetë vitet e ardhshme investimet në mbrojtje në Republikën e Shqipërisë janë 10-fishuar, nga 13 milionë në 138 milionë euro”, - tha Vengu. “Sigurisht, - shtoi ai, - Shqipëria në përmbushje të të gjithë detyrimeve si vend anëtar i NATO-s ka investuar në infrastrukturë kritike ushtarake, por jo vetëm, dhe ndërkohë që ne ndërmarrim një hap tjetër ambicioz për të çuar edhe më lart se 2% të prodhimit të brendshëm bruto, buxhetin e mbrojtjes në tërësi, përpiqemi që gjithmonë këto investime të kenë një impakt në ekonominë e vendit, një vlerë të shtuar në ekonominë e vendit, dhe prandaj kemi një logjikë në investimet në infrastrukturë kritike, në mënyrë që ato të kenë një dobi të dyfishtë: të shërbejnë për lëvizshmërinë ushtarake, por edhe për lëvizshmërinë civile.

I tillë është në fakt edhe i gjithë investimi në Korridorin 8, ku porti i Porto Romanos është porta hyrëse dhe do të jetë, siç tha zëvendëskryeministrja, një port ushtarak dhe civil: një port tregtar modern i automatizuar dhe një port ushtarak që do të ketë një dobi

Akademia e Aviacionit në Vlorë dhe kompania izraelite KAYO, nënshkruajnë marrëveshje bashkëpunimi për avancimin e arsimit dhe teknologjisë ajrore

të trefishtë akomodimin e mjeteve detare që forca detare, që Shqipëria do të ndërtojë, dhe akomodimin e forcave të NATO-s për dislokime”, - tha ministri Vengu. “Por, - shtoi ai, - infrastruktura nuk është e vetmja shtyllë. Shtylla e dytë ka të bëjë me investime në kapitalin njerëzor, zhvillimi i industrisë së mbrojtjes, qëndrueshmëria e infrastrukturës kërkojnë kapacitete dhe burime njerëzore të mirë kualifikuara, prandaj dhe kemi ndërmarrë, Akademia e Forcave të Armatosura së bashku me Universitetin Politeknik dhe Universitetin e Vlorës, krijimin e programeve të përbashkëta në mënyrë që të mbështesim këtë sforcë dhe përpjekje kombëtare për industrinë ushtarake”.

“Na duhet të stërvitim inxhinierë navalë, inxhinierë armatimi, kontrollorë ajrorë, pilotë, e kështu me radhë, në të gjithë ciklin e investimeve publike, ne na duhet të ndërtojmë një gjeneratë ekspertize, profesionistë të rinj, të cilët mirëmbajnë këtë infrastrukturë kritike dhe e zhvillojnë më tej.

Prej disa muajsh Ministria e Mbrojtjes dhe kompania e prodhimit ushtarak KAYO, kanë një negociatë me një kompani lider izraelite “LB Systems”, që i kemi prezent këtu sot për të gjeneruar këto kapacitete, këto burime njerëzore civilo-ushtarake, ndaj do të doja të kalonim tek momenti i nënshkrimit të kësaj marrëveshjeje shumë të rëndësishme për rithemelimin e shkollës së aviacionit në Vlorë, në aeroportin

e Vlorës, një shkollë e cila do të gjenerojë jo vetëm pilotë ushtarakë, por edhe pilotë civilë, jo vetëm kontrollorë ajrorë ushtarakë, por edhe civilë, gjithmonë me një investim të dobishëm të dyfishtë”, - tha Vengu.

KAYO, pas nisjes së bashkëpunimit të suksesshëm me “Fincantieri” për ndërtimin e anijeve në Pashaliman, po merr përsipër edhe këtë projekt të rëndësishëm me “Elbit Systems”, kompania prestigjioze që sjell teknologji të përparuar, si simulatorë të fluturimit në kushte të vështira dhe pajisje moderne trajnimi.

Ngritja e Akademisë së Aviacionit do të sjellë ulje të kostove, certifikim të qëndrueshëm dhe të pavarur si edhe rritje të kapaciteteve kombëtare në mbrojtje dhe aviacion civil.

Ministri Vengu: Mbështetja e SHBA-ve, përmes donacioneve në armatim dhe pajisje, gur themeli për modernizimin dhe fuqizimin e kapaciteteve tona operacionale

Forcimi i sigurisë kombëtare është i lidhur kryesisht me trajnimin e vazhdueshëm dhe bashkëpunimin me aleatët tanë strategjikë. Në kuadër të vizitës së përfaqësuesve të Kongresit amerikan, në Qendrën Stërvitore të Forcës Tokësore, u zhvillua një demonstrim i qitjes në kushte simulimi nga një skuadër e specializuar, si dhe një ekspozim statik i armatimit, pajisjeve dhe mjeteve të përdorura nga Batalioni i Këmbësorisë së Lehtë (BKL) dhe Qendra e Mbrojtjes nga

Armët e Dëmtimit në Masë (QMADM); nga ku Ministri i Mbrojtjes, Pirro Vengu, bëri të ditur se: “Mbështetja e vazhdueshme e Shteteve të Bashkuara të Amerikës, përmes donacioneve në armatim dhe pajisje, është një gur themeli për modernizimin dhe fuqizimin e kapaciteteve tona operacionale, theksoi Vengu.

Sipas tij, ky partneritet forcon jo vetëm mbrojtjen tonë, por edhe kontributin e Shqipërisë në sigurinë rajonale dhe globale.

Përfundon me sukses stërvitja “Eagle Strike 2025”

Pas 10 ditësh stërvitje intensive në zonën e Rreth-Grethit, përfundoi me sukses ushtrimi ndërkombëtar “Eagle Strike 2025”, një demonstrim i qartë i bashkëpunimit të ngushtë mes Forcave të Armatosura të Shqipërisë, Gardës Kombëtare të SHBA-ve dhe Forcës së Sigurisë së Kosovës. Stërvitja kishte për qëllim rritjen e ndërveprueshmërisë dhe forcimin e aftësive operacionale të studentëve ushtarakë në situata reale në nivel taktik.

Komandanti i AFA-së, gjeneral brigade Bardhyl Nuredinaj, falënderoi trupat pjesëmarrëse për profesionalizmin dhe përkushtimin e treguar, ku ndër të tjera citoi:

“Faleminderit të gjithë pjesëmarrësve për profesionalizmin, përkushtimin dhe shpirtin e bashkëpunimit që e karakterizoi këtë stërvitje. Kontributi juaj ishte thelbësor për suksesin e ‘Eagle Strike 2025’. Kjo stërvitje nuk ishte thjesht një test i aftësive tona taktike, por një dëshmi e vlerave që ndajmë si partnerë me besim, përgjegjësi dhe përkushtim ndaj paqes dhe sigurisë. Ju jeni ambasadorët më të mirë të këtij bashkëpunimi ndërkombëtar”. Në fund të ceremonisë, pjesëmarrësve iu shpërndanë certifikata mirënjohjeje në shenjë vlerësimi për kontributin e tyre.

EOD përfundon një tjetër operacion për pastrimin e territorit nga municionet e rrezikshme, në bashkinë Durrës

Efektivët e Batalionit të Xhenios kanë përfunduar një tjetër detyrë në mbështetje të emergjencave civile në bashkinë Durrës, për pastrimin e territorit nga municionet e rrezikshme.

Ekipi EOD i angazhuar në operacion, bëri rrethimin e perimetrit të zonës së operacionit dhe konstatoi se municioni i gjetur pranë portit në qytetin e Durrësit, ishte predhë luftarake, e cila i përkiste periudhës së Luftës së Dytë Botërore.

Përmes njohurive të fituara në trajnime brenda dhe jashtë vendit si dhe falë eksperiencës së krijuar gjatë detyrave të ndryshme EOD, kryeoperatori vlerësoi se municioni ishte i prekshëm dhe i lëvizshëm, duke bërë më pas transportimin e tij për t'u magazinuar në depot përkatëse.

Efektivët e Batalionit të Xhenios kanë përbushur me sukses një tjetër mision në shërbim të sigurisë publike.

Vizitë e ekipit amerikan të mirëmbajtjes së helikopterëve në Bazën Ajrore Farkë

Në Bazën Ajrore Farkë, një ekip i ushtrisë amerikane zhvilloi një vizitë dy ditore. Kjo vizitë u realizua në kuadër të bashkëpunimit me task forcën e aviacionit të NATO-s në Kosovë, ku vazhdimisht që nga muaji gusht 2024, trajnohen ekipet tona të mirëmbajtjes së helikopterëve “Blackhawk”.

Gjatë vizitës, ata u njohën me procedurat e mirëmbajtjes së helikopterëve “Blackhawk” në Bazën Ajrore Farkë, duke vlerësuar pozitivisht bashkëpunimin dhe angazhimin tonë.

Gjithashtu, ky ekip dha ndihmesën e tij me pajisje të nevojshme për inspektimet në vazhdimësi të helikopterëve “Blackhawk” dhe ndanë eksperiencat e tyre me mekanikët tanë, duke sjellë një ekspertizë të avancuar dhe përvojë ndërkombëtare në terren.

Ky bashkëpunim u vlerësua pozitivisht edhe nga ana e zyrës së ODC-së në vendin tonë dhe u konfirmua mbështetja maksimale dhe e vazhdueshme e kësaj zyre për projektin e blerjes nga ana e Ministrisë së Mbrojtjes.

Përveç mirëmbajtjes, ekipi merr pjesë në trajnime të përbashkëta me forcat e tjera të NATO-s, duke rritur ndërveprimin dhe gatishmërinë për çdo lloj misioni, nga operacionet ajrore deri te ndihma emergjente në terren.

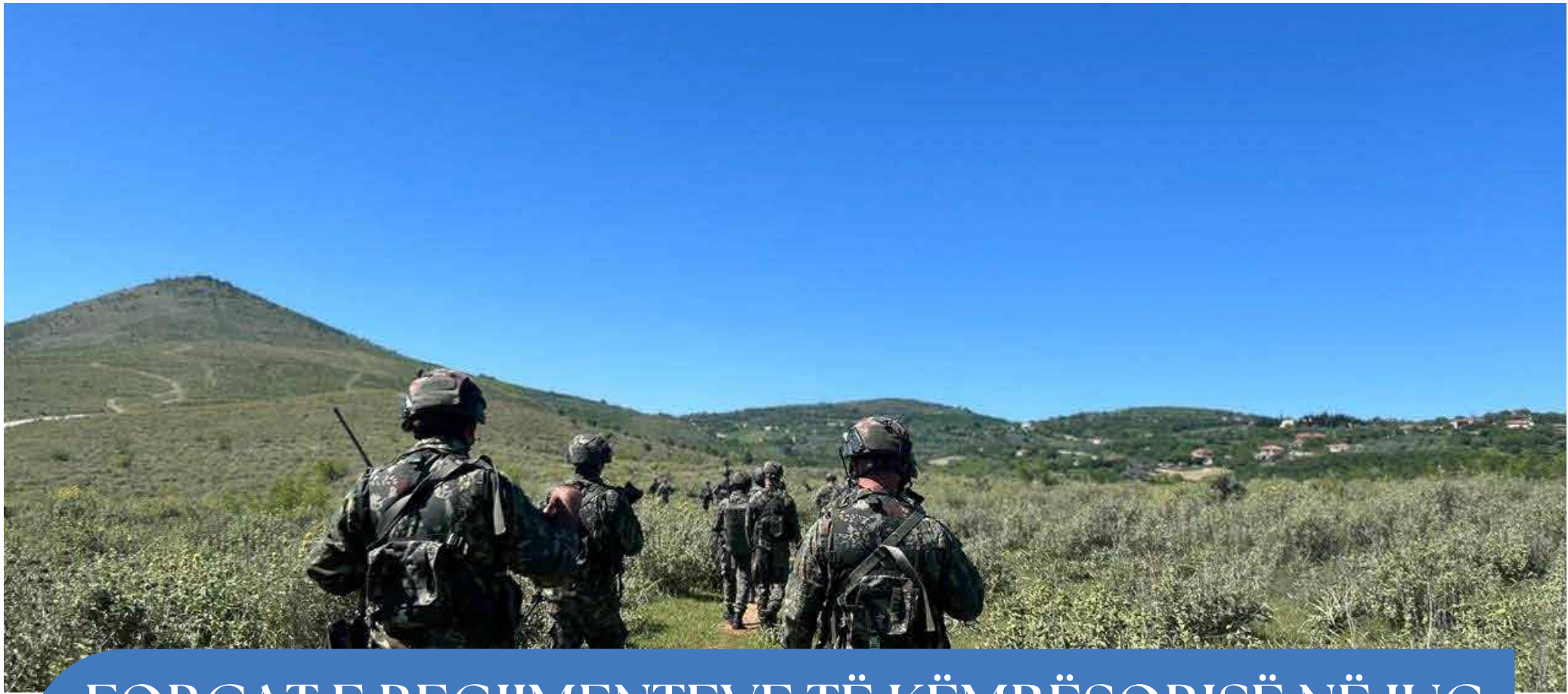

Forca Tokësore nis Kontingjentin KFOR - 3 në Kosovë

Forca Tokësore nisi Kontingjentin KFOR - 3 në Kosovë, për përcjelljen e trupave nga Batalioni i Këmbësorisë së Lehtë (bkl), të cilët do të shërbejnë në KFOR, si pjesë e misionit të NATO-s. Me këtë rast u organizua një ceremoni në të cilën mori pjesë shefi i Shtabit të Forcës Tokësore, kolonel Ilirjan Dauti, i cili pasi u uroi suksese, ndër të tjera vuri theksin në zbatimin e detyrës me rigorozitet dhe përfaqësimin dinjitoz të Shqipërisë, tashmë si një prodhuese e mbrojtëse e sigurisë në rajon e më gjerë.

Të pranishmit, i përshëndeti në emër të kontingjentit, komandanti i kontingjentit, kapiten Erind Pashaj, i cili pasi falënderoi për besimin e treguar i siguroi ata se misionin që iu është ngarkuar, do ta kryejnë me devotshmëri dhe korrektesë në çdo drejtim.

Me nisjen e këtij kontingjenti, Forca Tokësore shton kontributet e saj në interes të paqes dhe sigurisë rajonale së bashku me aleatët tanë ndërkombëtarë, në përfaqësimin sa më denjësisht të Forcave tona të Armatosura.

FORCAT E REGJIMENTEVE TË KËMBËSORISË NË JUG
DHE VERI: ORGANIZIMI DHE AFTËSIA LUFTARAKE

AI, si faktor strategjik global

AI-ja po trajtohet sot si një aset strategjik kombëtar, njësoj si energjia bërthamore apo teknologjia hapësinore dikur. Shtetet që arrijnë të zotërojnë ose dominojnë teknologjitë e AI-së mund të fitojnë avantazh të jashtëzakonshëm ekonomik, ushtarak dhe diplomatik.

SHBA

Lider në inovacion për shkak të ekosistemit të kompanive të teknologjisë (Google, OpenAI, Microsoft, Meta).

Avantazh në kapitalin njerëzor dhe qasjen ndaj të dhënave cilësore.

Politikat publike për AI-në janë në zhvillim, me fokus në etikë dhe transparencë.

Kina

Objektiv kombëtar: të bëhet lider botëror në AI deri në 2030.

Avantazh në mbledhjen masive të të dhënave (për shkak të modelit autoritar).

Fokus në aplikimet për mbikëqyrje, kontroll shoqëror, dhe zbatime ushtarake.

Investime të mëdha shtetërore në infrastrukturë dhe R&D.

Kjo përplasje teknologjike është një “Luftë e Ftohtë Dixhitale”, ku AI është arma kryesore.

Përdorimi i AI-së në mbrojtje dhe siguri

Autonomi në armë: dronë inteligjentë, sisteme mbrojtëse të automatizuara, identifikim i objektivave në kohë reale.

Luftë kibernetike: përdorimi i AI-së për të kryer sulme ose për të mbrojtur rrjete strategjike. Analiza e inteligjencës AI përdoret për të analizuar sasi të mëdha të të dhënave nga satelitët, media sociale, etj. Vendet me AI të avancuar kanë superioritet të informacionit, një përparësi vendimtare në konfliktet moderne.

LUFTË KIBERNETIKE: PËRDORIMI I AI-SË PËR TË KRYER SULME OSE PËR TË MBROJTUR RRJETE STRATEGJIKE. ANALIZA E INTELIGJENCËS AI PËRDORET PËR TË ANALIZUAR SASI TË MËDHA TË TË DHËNAVE NGA SATELITËT, MEDIA SOCIALE, ETJ. VENDET ME AI TË AVANCUAR KANË SUPERIORITET TË INFORMACIONIT, NJË PËRPARËSI VENDIMTARE NË KONFLIKTET MODERNE.

AI dhe dominimi ekonomik

Automatizimi industrial: vendet me AI të zhvilluar do të kenë produktivitet më të lartë dhe avantazh konkurrues në tregjet globale.

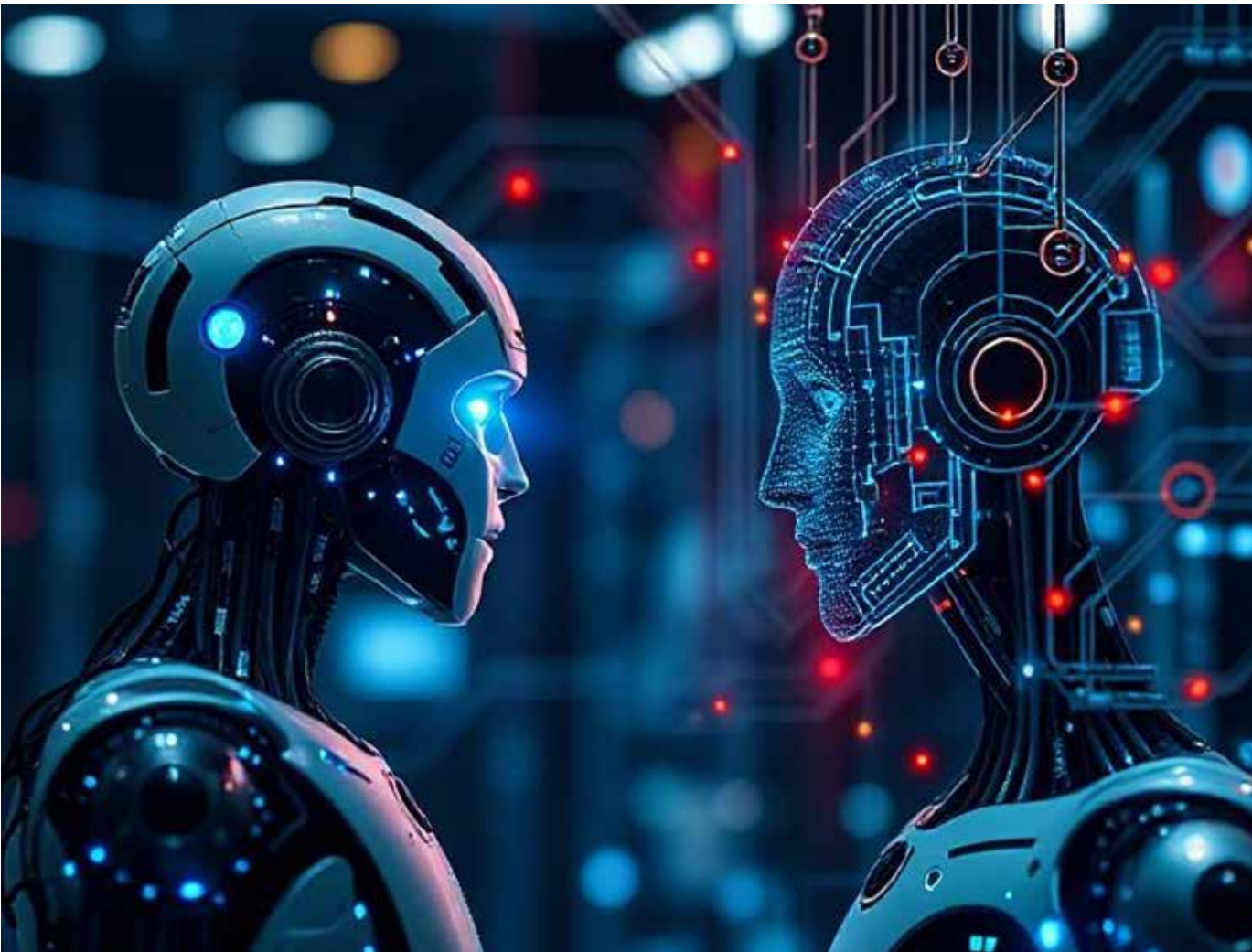
Transformimi i fuqisë punëtore: vendet që nuk përshtatin sistemet arsimore dhe politikat ekonomike do të përballen me destabilitet social dhe emigracion ekonomik, firmat e mëdha të AI-së (p.sh. OpenAI, Baidu, Alibaba Cloud) mund të diktojnë rregullat ekonomike globale.

Gjeopolitika e rregullimit të AI-së

Rregullat globale janë ende të paqarta, dhe vendet përpiqen të vendosin standarde që u favorizojnë interesat. BE-ja, përpiqet të vendosë rregulla etike dhe mbrojtje të të dhënave. SHBA-të, më fleksibël ndaj inovacionit, por po ndërton korniza për transparencë dhe kontroll të rrezikut. Kina, e përdor rregullimin për të kontrolluar lirinë e fjalës dhe për të centralizuar pushtetin.

Pozicioni i Ballkanit dhe Shqipërisë

Rajoni është konsumator i AI-së, jo prodhues. Potencial për

të shfrytëzuar AI-në në shërbimet publike, arsim, shëndetësi, dhe siguri kibernetike.

Reziku: mungesa e kapaciteteve rregullatorë dhe humbja e sovranitetit dixhital, nëse teknologjia importohet pa kuptuar rreziqet.

Skenarë të mundshëm gjeopolitikë

Zhvillimi i AI-së po rikonfiguron fuqinë globale, me ndikime që shtrihen nga ekonomia në siguri, e deri te modeli i qeverisjes. Vendet që nuk përshtaten do të marginalizohen, ndërsa ato që investojnë në arsim, rregullim dhe inovacion do të kenë rol dominues në rendin e ri botëror.

Zhvillimi i inteligjencës artificiale (AI) ka dy anë kryesore që shpesh diskutohen në nivel teknik, etik dhe shoqëror:

Ana Pozitive (Përparësitë e AI-së)

Automatizimi dhe efikasiteti: AI-ja mund të automatizojë detyra të përsëritshme, duke rritur produktivitetin dhe kursyer kohë. Përmirësimi i vendimmarrjes: Algoritmet

mund të analizojnë sasi të mëdha të të dhënave dhe të ofrojnë rekomandime të sakta për bizneset, mjekësinë, financat, etj. Zbulime shkencore dhe teknologjike: AI-ja po ndihmon në përsheptimin e kërkimeve në bioteknologji, klimë, hapësirë dhe fusha të tjera. Asistenca për njerëzit me nevoja të veçanta: Teknologjitë e bazuara në AI mund të ndihmojnë persona me aftësi të kufizuara, për shembull me zë, përkthim automatik, ose mjete të tjera ndihmëse. Përmirësimi i shërbimeve publike: Në arsim, shëndetësi, transport dhe administratë, AI-ja mund të ofrojë shërbime më të shpejta dhe më të personalizuar.

Ana Negative (Rreziqet dhe Sfidat e AI-së)

Humbja e vendeve të punës: Automatizimi mund të zëvendësojë shumë punëtorë, veçanërisht në sektorët e industrisë dhe shërbimeve. Privatësia dhe mbikëqyrja: AI-ja përdoret për mbledhje dhe analizim të të dhënave personale, shpesh pa dijeni ose miratim të individëve. Pabarazia dhe diskriminimi: Modelet e AI-së mund të përforcojnë paragjykime ekzistuese

nëse trajnohen me të dhëna të njëanshme. Manipulimi dhe dezinformimi: Teknologjitë si “deepfake-s” dhe sistemet që gjenerojnë tekste mund të përdoren për propagandë ose mashtrime. Kontrolli dhe siguria: Nëse AI-ja bëhet shumë autonome, mund të dalë jashtë kontrollit ose të përdoret për qëllime të dëmshme (si armët autonome).

Inteligjenca artificiale (AI) po e ndryshon ndjeshëm mënyrën se si njeriu mendon, percepton botën dhe ndërvepron me të. Ja disa nga mënyrat kryesore se si AI-ja po ndikon në mendimin njerëzor:

Ndikimi në Procesin Vendimmarrës

Më shumë varësi nga makinat: Njerëzit po mbështeten gjithnjë e më shumë te algoritmet për vendime të përditshme, që nga blerjet online deri te diagnozat mjekësore.

Zbehja e vetëbesimit personal: Kur AI-ja jep zgjidhje të menjëhershme dhe të sakta, njerëzit mund të fillojnë të dyshojnë në gjykimin e tyre.

Ndryshimi i Perceptimit për Inteligjencën

Rishikim i kufirit “njeri-makinë”: AI-ja që shkruan, pikturon, madje edhe kompozon muzikë, po sfidon idenë se kreativiteti është vetëm cilësi njerëzore.

Debate filozofike dhe ekzistenciale: Njerëzit po pyesin veten: Çfarë na bën neve të veçantë? Dhe a është vetëdija vetëm çështje procesimi të dhënash?

Ndikimi në Ndërveprimet Shoqërore

Komunikim i ndikuar nga AI-ja: Shërbimet si chatbotët, asistentët virtualë dhe algoritmet e rrjeteve sociale po formësojnë mënyrën se si bisedojmë dhe përjetojmë informacionin. Në disa raste, njerëzit ndihen më të afërt me makinat sesa me njerëzit realë, sidomos me AI të personalizuar si asistentët virtualë apo botët shoqërore.

Ndikimi në Mësim dhe Kreativitet

Mësim pasiv, me AI-në që “e bën punën” (shkruan ese, zgjidh detyra), nxënësit rrezikojnë të humbasin aftësinë për të menduar kritikisht dhe për të analizuar vetë.

Nga ana tjetër, AI-ja mund të shërbejë si mjet që zgjeron aftësinë tonë mendore, duke na ndihmuar të eksplorojmë ide që më parë ishin jashtë mundësive tona.

Ndryshimi i Ritmit të Reflektimit

Mendim më i shpejtë, më pak i thellë: Me AI-në që jep përgjigje të menjëhershme, njerëzit kanë më pak durim për të reflektuar thellësisht ose për të kërkuar të vërtetën përmes analizës.

AI-ja po transformon mendimin njerëzor, duke na ofruar ndihmë të fuqishme, por gjithashtu duke rrezikuar që të humbim disa nga aftësitë dhe thellësitë tona mendore.

Lamtumirë Gjeneral!

Largimi nga jeta i gjeneralmajorit në pension Kostaq Karoli është një humbje e madhe për Forcat e Armatosura të Republikës së Shqipërisë dhe për të gjithë shoqërinë tonë.

Me përkushtim të pasqor, profesionalizëm të rrallë dhe integritet të palëkundur, Gjenerali shërbeu me dinjitet për dekada në mbrojtje të atdheut dhe në forcimin e kapaciteteve ushtarake të vendit tonë.

Kostaq Karoli ishte një njeri me dimensione kombëtare. Ai mishëroi në vete figurën e oficerit të përkushtuar, drejtuesit të drejtë dhe qytetarit të ndershëm. Gjatë gjithë karrierës së tij, ai udhëhoqi me mençuri, frymëzoi me shembullin personal dhe kontribuoi në ndërtimin e një ushtrie moderne, të përgatitur dhe të përkushtuar ndaj misionit kushtetues.

I respektuar nga vartësit, kolegët dhe drejtuesit e tij, gjeneralmajor Kostaq Karoli nuk ishte vetëm një figurë ushtarake, ai ishte mësues i brezave të rinj, mik i sinqertë dhe njeri që gjithmonë vendoste interesin kombëtar mbi gjithçka tjetër.

Në emër të ish-bashkëpunëtorëve të tij, i shprehim ngushëllimet më të ndjera familjes për humbjen e bashkëshortit dhe babait të përkushtuar, të mikut të rrallë dhe të ushtarakut shembullor.

Portreti i një Gjenerali me gjurmë të thella në FA

Gjeneralmajor Kostaq Karoli, ish-shefi i Shtabit të Përgjithshëm të Ushtrisë shqiptare, u lind më 14 dhjetor 1945. Në vitet 1959-’63 vazhdoi shkollën e mesme ushtarake “Skënderbej”, ndërsa në vitet ’63-’65 ndoqi studimet në Shkollën e Bashkuar të Oficerëve.

Në vitet 1975-’77 vazhdoi Akademinë e Mbrojtjes, ndërsa në vitin 1986 përfundoi kursin e Shtatmadhorisë. Do vazhdonte me kurse të ndryshme kualifikimi si: për matematikë, psikologji, për problemet e stërvitjes etj.

Si kualifikime të më pasme vijjnë: Grada shkencore “Doktor” dhe titulli “Profesor”, ndërkohë që ishte dhe autor i dy librave dhe bashkautor në dhjetëra tekstesh, metodikash e artikujsh të ndryshëm.

Gjeneralmajor (R) Kostaq Karoli, figurë e njohur dhe e nderuar në historinë moderne të ushtrisë shqiptare, lindi në një periudhë të vështirë për vendin, por me pasion dhe përkushtim ndërtoi një karrierë të gjatë në shërbim të mbrojtjes kombëtare. U diplomua me rezultate të larta në institucionet ushtarake të kohës dhe ndoqi trajnime të shumta brenda dhe jashtë vendit, duke përfaqësuar Shqipërinë me nder në çdo detyrë që i besoj.

Me ngritje të vazhdueshme në hierarkinë ushtarake, ai mbajti poste të rëndësishme drejtimi dhe dha një kontribut të veçantë në proceset e reformimit dhe profesionalizimit të Forcave të Armatosura pas viteve ’90.

I njohur për qetësinë në vendimmarrje, korrektësinë institucionale dhe aftësinë për të motivuar të tjerët, Gjeneralmajor Karoli mbetet një nga figurat që lanë gjurmë të thella jo vetëm në strukturat e ushtrisë, por edhe në kujtesën e gjithë atyre që e njohën.

U nda nga jeta, më 28 prill 2025.

Qoftë i përjetshëm kujtimi i tij!

Gjeneralmajor (R) Kostaq Karoli

KOSTAQ KAROLI ISHTE NJË NJERI ME DIMENSIONE KOMBËTARE. AI MISHËROI NË VETE FIGURËN E OFICERIT TË PËRKUSHTUAR, DREJTUESIT TË DREJTË DHE QYTETARIT TË NDERSHËM. GJATË GJITHË KARRIERËS SË TIJ, AI UDHËHOQI ME MENÇURI, FRYMËZOI ME SHEMBULLIN PERSONAL DHE KONTRIBUOI NË NDËRTIMIN E NJË USHTRIE MODERNE, TË PËRGATITUR DHE TË PËRKUSHTUAR NDAJ MISIONIT KUSHTETUES.

ANJEZA MUSOLLARI,
Shefe e Sektorit të Botimeve

Shqiptarë, fluturoni drejt dritës! Thirrja hyjnore që na ngarkon me shpresë dhe përgjegjësi

Urdhri hyjnor i ATIT të Shenjtë, Papa Françesku, mision i shoqërisë shqiptare: “Në krahët e shqiponjës dhe shpirtin e Nënë Terezës!”

Në një botë që shpesh humb drejtimin mes zhurmave të interesave dhe errësirës së pasigurisë, zëri hyjnor i Papës kumbon si një kabanë shprese mbi qiellin shqiptar: “Shqiptarë, fluturoni drejt dritës!”.

Nuk është thjesht një fjalë e bukur për të mbushur faqe gazetash. Është një thirrje që përshkon thelbin e qenies sonë kombëtare, që fton çdo shqiptar, kudo që ndodhet, të mos ndalet në gjysmën e rrugës, por të ngrihet më lart, më larg, drejt të mirës, drejt së vërtetës, drejt dritës.

Në historinë tonë të stuhishme, ndër plagë të hapura dhe lot të padukshëm, kemi mbajtur në gjoks një dritë të brendshme që as dhuna, as varfëria, as harrimi nuk mundën ta shuajnë. Dhe sot, kjo thirrje hyjnore vjen si një konfirmim: Ju, shqiptarë, jeni krijuar për të fluturuar, jo për të zvarritur në baltën e dëshpërimit.

Ati Hyjnor njuh plagët dhe forcën tonë

Papa, si një AT shpirtëror për mbarë njerëzimin, e njihte shpirtin e popullit tonë, ai e dinte se sa shumë kemi sakrifikuar për lirinë, sa shumë kemi qëndruar në këmbë, edhe kur dukeshim të rrënuar, se zemra shqiptare nuk dorëzohet lehtë. Prandaj, thirrja e tij nuk ishte një ftesë për arratisje nga vështirësitë, por një thirrje për një ringjallje morale, një ngjitje shpirtërore, një rindërtim të shpresës.

Në një kohë kur shumë kombe përkulen para tundimeve të humbjes së identitetit, ATI me shpirtin e madh dhe të dëlirë na këshilloi: “Ruani dritën tuaj, ruani shpirtin tuaj, ruani veten tuaj!”. Drita, nuk është abstrakte, ajo është vetë realiteti që mund të ndërtojme: një Shqipëri më të drejtë, një shoqëri më njerëzore, një komb që nuk mbijeton thjesht, por lulëzon në dinjitet dhe bashkim.

Drita është në trimërinë për të mbrojtur të vërtetën, në urtësinë për të ndërtuar paqe, në forcën për të hedhur tutje korrupsionin, padrejtësinë, ndarjet e kota.

Drita është në fuqinë tonë për të kthyer besimin tek njëri-tjetri, për të kthyer Shqipërinë në një tokë ku e ardhmja nuk shihet me frikë, por me krenari.

Një thirrje për secilin prej nesh

“Fluturoni drejt dritës” është një urdhër për të gjithë: nga fëmijët që sapa mësojnë për flamurin e tyre, tek të rinjtë që kërkojnë rrugën e tyre në këtë botë të trazuar; nga punëtorët e thjeshtë që mbajnë në supe jetën e përditshme, tek intelektualët që kanë misionin të ndriçojnë mendjet.

Është një thirrje që kërkon përgjigje me vepra, jo me fjalë: Të ngrihemi mbi vetveten, të mos i lejojmë plagët e historisë të na robërojnë shpirtin. Të mos jetojmë me mendjen në ikje, por me zemrën në ndërtim.

Fjalët që bëhen amanet

Le ta dëgjojmë këtë thirrje, jo si një kalimtar i zakonshëm që kalon rrugës dhe nuk ndalet. Le ta mbajmë në zemër, si një amanet që e lëmë trashëgim brezave të ardhshëm; Shqiptarë, fluturoni drejt dritës! Lart! Me krenarinë e të parëve tanë që e deshën këtë tokë deri në fund. Lart! Me forcën që vetëm një popull si yni mund të ketë. Drita është atje ku duam të shkojmë. Është ajo për të cilën ia vlen të jetojmë, të luftojmë, të ndërtojmë.

Dritë mbi plagët tona

Prej shekujsh, kombi ynë është bërë dëshmitar dhe pjesëmarrës në betejën mes errësirës dhe dritës. Nga luftërat për liri, tek përpjekjet për mbijetesë dhe ndërtim, shqiptarët kurrë nuk e kanë humbur besimin në dritën e shpresës, edhe kur retë e zeza kanë mbuluar qiellin.

Papa e njuh këtë histori. Ai na njuh si një popull që ka duruar më shumë se ç’mund të përshkruhet, por që kurrë nuk është dorëzuar.

Fjalët e tij janë një reflektim i njohjes së kësaj force: një thirrje për ta ngritur këtë shpirt të palodhur, këtë karakter të çeliktë, në një nivel të ri — në fluturim drejt dritës.

Mesazhi si amanet

“Fluturoni drejt dritës” nuk është një fjalë metaforike. Nuk është një ndjesë kalimtare. Është një mision. Një

përkushtim për të lënë pas pesimizmin, dëshpërimin, ndasitë boshe, dhe për të ndërtuar një shoqëri ku drita të jetë drejtësia, ndershmëria, dashuria për atdheun dhe vëllazëria mes shqiptarëve.

Drita është vetë Shqipëria që duam të shohim: një vend ku dinjiteti njerëzor respektohet, ku puna vlerësohet, ku besimi në të ardhmen nuk është ëndërr, por realitet. Kush nuk fluturon drejt dritës, do të fundoset në errësirë. Ne nuk mund të mbetemi asnjëherë.

Detyra e brezit tonë

Sot, brezi ynë është përballë një sfide historike. Jo më beteja klasike të pushkës dhe gjakut, por beteja më e vështirë: ajo e karakterit, e ndërtimit, e bashkimit.

Të fluturosh drejt dritës do të thotë të mos i nënshtrohesh korrupsionit që helmon shpirtin, të mos pranosh varfërinë shpirtërore që shuan idealet, të mos përkulesh para padrejtësive. Fluturimi drejt dritës fillon me ndërrimin e mendësisë: nga fatalizmi në optimizëm; nga ndarja në bashkim; nga shkatërrimi në ndërtim. Kjo është epoka që na thërret të mos jemi thjesht dëshmitarë, por protagonistë të një rilindje kombëtare.

Në këto kohë kur bota endet mes trazirash shpirtërore dhe përpjekjesh të ethshme për drejtësi, një thirrje e fuqishme mbërriti deri në ne, shqiptarëve: “Fluturoni drejt dritës!”. Ishte zëri i Papës, një zë që nuk njuh mure, që tejkalon gjuhë, kombe dhe histori, për të prekur shpirtin e njerëzimit.

Por mbi të gjitha, ishte një thirrje drejtuar një populli që ka ditur të jetojë, të vuajë dhe të shpresojë në heshtje — shqiptarëve.

Ishte një ftesë hyjnore për të mos harruar kurrë rrënjët, për të mos lejuar që era e së keqes të shkulte farën e së mirës që ndodhet në ne.

Papa na shihte jo si viktimë të historisë, por si bij të dritës, si mbartës të një misioni të shenjtë: të ecim përpara, të ndriçojmë, të rilindim.

Emocioni i një kombi

Kur shqiptari dëgjoj këtë thirrje, zemra e tij njohu veten. Në këto fjalë u pasqyrua gjithë rruga jonë e mundimshme: nga trimëria e maleve të lirisë, nga këngët që kanë mbajtur gjallë shpirtin në errësirat e pushtimeve, nga lotët e nënave

që mbështeteshin tek shpresa për një të nesërme më të ndritur.

Ne jemi populli që kemi ecur nën hijen e perandorive dhe sërish kemi ngulur këmbë në trojet tona.

Ne jemi ata që, edhe kur bota na harroi, ruajtëm në gjoksin tonë flakën e besimit. një pasqyrë e shpirtit tonë: një shpirt që nuk pranon të mbetet rob i së kaluarës, një shpirt që kërkon të ngjitet lart, drejt burimit të jetës — dritës. “Fluturoni drejt dritës!”, nuk është një këshillë për të ikur nga vështirësitë, është një thirrje për ta përballuar realitetin me forcë, për të ndërtuar një shoqëri që mbështetet mbi vlera të vërteta: mbi dashurinë për jetën, mbi respektin për tjetrin, mbi ndershmërinë dhe besimin; Një thirrje, për të mos mbetur peng i errësirës së historisë sonë të përgjakshme, të mos biem pre e pesimizmit, të mos dorëzohemi para sfidave.

Drita si qëllim dhe rrugë

Drita, fillon tek ne — në familjet tona, në arsim, në respektin për ligjin, në mbrojtjen e së vërtetës, në mbështetjen e më të dobët. Ajo është në fjalën e ndershme, në veprën e mirë, në besimin se një popull mund të ndërtojë të ardhmen e tij pa u dorëzuar para errësirës së korrupsionit, urrejtjes, ndarjes dhe mungesës së shpresës.

Shqiptarë, kjo thirrje është një dhuratë, por edhe sfidë. Ajo na ngarkon me një përgjegjësi të shenjtë: të mos harrojmë se mbi ne ndriçon një dritë e veçantë, që ka lindur nga vuajtjet dhe që kërkon të shndërrohet në bekim.

Tani është koha jonë. Tani është momenti të zgjohemi nga letargjia, të shkundim pluhurin e të kaluarës dhe të fluturojmë lart, drejt asaj drite që Papa e sheh si fatin tonë.

Një thirrje që mbetet

Le të mos jetë kjo thirrje një kujtim i bukur që shuhet me kalimin e kohës. Le të bëhet ajo flamuri ynë i përditshëm, ftesa që na zgjon çdo mëngjes, besimi që na udhëheq në çdo hap.

Nëse çdo shqiptar zgjedh të fluturojë drejt dritës, atëherë drita nuk do të jetë një realitet i ndritshëm për ne, për fëmijët tanë, për të gjithë brezat që do të vijnë.

‘Shqiptarë, fluturoni drejt dritës! Jo vetëm sepse është një thirrje hyjnore, por sepse është thirrja e zemrës sonë të përjetshme!’.

Dibra, thesar i gjallë i kulturës shqiptare – Trashëgimia që frymëzon brezat

Zakonet shqiptare ndryshojnë sipas krahinave historike dhe janë formuar nën ndikimin e topografisë, historisë, besimeve fetare dhe strukturës shoqërore të secilës zonë. Ja disa shembuj për ta ilustruar këtë ndarje:

Veriu i Shqipërisë (Malësia e Madhe, Tropoja, Dukagjini, Puka)

Kanuni dhe e Drejta Zakonore

Zakonet rregullohen nga Kanuni i Lekë Dukagjinit. Vlera si besa, nderi, mikpritja dhe hakmarrja kanë qenë thelbësore. Organizimi i jetës shoqërore bëhej përmes fisit.

Dasmat në Veri

Karakterizohen nga solemnitet dhe ceremoni shumë tradicionale. Vajza shpesh këndohej me këngë vajtuese para se të largohej nga familja.

Veshja: Tirq të zinj, çakshirë, plis i bardhë dhe opinga për burrat. Gratë përdorin xhubletën, një nga veshjet më të vjetra në Evropë. Zona e Shqipërisë së Mesme (Tirana, Elbasani, Dibra, Kruja).

Zakone më të ndërthurura

Ndikim i dyfishtë: nga veriu dhe jugu, por me elemente të vetat urbane.

Elbasani njihet për Ditën e Verës, që është një zakon pagan i lashtë, i lidhur me rigjallërimin e natyrës.

Muzika dhe Këngët

Këngët e dasmave janë të gëzueshme dhe shpesh me tekst humoristik.

Traditat dhe zakonet

Dasma dibrane: Një kod i përpiktë, nga batutat e deri tek gjobat dhe roli i dajave

Dasma, lindja e vdekja edhe në këtë krahinë të Shqipërisë, patjetër që kanë veçantitë e tyre, ritet dhe zakonet e shumta, që sigurisht nuk pretendojmë t’i zbulojmë sot deri tek e fundit... Ashtu si në ditët e sotme, ku para kurorëzimit vajza dhe djali pyeten nëse do ta duan njëri-tjetrin “në të mirë e në të keqe”, “në hidhërim e gëzime”, për t’u betuar më pas para Zotit, edhe në atë kohë, në Dibër, para imamat apo shehut, çiftit i bëhej e njëjta pyetje.

Për sa i përket pajës së nuses, për dibranët ajo nuk ka qenë tepër e rëndë: “Dy ose tri veshje komplet për nusen, ishin të detyrueshme në çdo rast. Por, kërkesat nga ana e shtëpisë së dhëndrit mund të shkonin deri në 7 apo 8 palë veshje, gjë që në atë kohë e rëndonte tepër familjen e nuses. Stolitë e nuses ishin napolonat e varura në qafë e në veshje, si dhe monedhat e vjetra turke që shpoheshin dhe përdoreheshin në vend të vathëve. Dhuratat e para, shenja të fejesës, ishte shamia ose shalli për vajzën dhe riza për djalin.

Më vonë piheshin kafet në të dyja shtëpitë dhe vendosej dita e martesës. Krushqit marrin nusen: Gjithmonë, për të marrë nusen, krushqit e dhëndrit shkonin në numër tek. Do të ishin 7, 9, 13 ose 15 vetë, jo më tepër. Nga krushqit, tre prej tyre duhet të ishin shumë të përgatitur ose siç thotë populli “të rrahur me vaj e me uthull”. Njëri prej tyre nevojitej të ishte shumë i mençur e me përvojë të madhe, tjetri duhej të ishte me xhepat plot me pare, pasi “mund të gjobiteshin” nga krushqit e nuses. Ndërsa i treti kryesor i krushqve të dhëndrit, duhej të zgjidhej “trim e sypatrembur”, në mënyrë që nëse teprohej me ngacmimet nga krushqit e nuses ose nga daja (që mund të kërkonte para shumë) ai të vepronte duke iu kërcënuar atyre. Të gjithë këta krushq që shkonin për të marrë nusen, ishin burra. Nusja mbulohej me duvak dhe me flamurin kombëtar. Atë e shoqëronin vëllezërit dhe nuni apo kumbari. As lodrat apo veglat e tjera muzikore që kishin, nuk binin derisa nusja futej në kufirin e fshatit të dhëndrit. Atje i prisnin në hyrje të fshatit të gjithë me gëzim, lodra e këngë. Në raste të rralla, ndodhnin edhe ngatërresa, sidomos kur takoheshin dy palë krushq. Në këto raste, njëra palë duhej të hapte rrugën dhe tjetra të kalonte, e duke mos lëshuar asnjëri fill, kanë ndodhur edhe vrasje. Madje, në fshatin Shuman, gjendet një episod i habitshëm natyror me 22 gurë përballë njëri-tjetrit (11 në secilën anë) dhe një gur të 23-të të veçuar. Për 11 gurët e anës së majtë, të gdhendur nga natyra, njerëzit thonë se janë krushqit e gurëzuar, ndërsa në anën matanë ndodhet një gur i përkulur, për të cilin thonë se është nusja. E çuditshme është, se dhe në krahun tjetër janë 11 gurë. Tregojnë, se dikur ndodhi që dy karvanë me krushq, një në ardhje e një në kthim, u vunë përballë në rrugën e ngushtë. Asnjë nuk i hapi rrugë tjetrit dhe u... vranë, e u gurosën... por këto lloj ngatërresash kanë qenë të rralla në Dibër dhe legjendat e moçme tregohen me të qeshur...

Pazari i dajave për nusen

Sigurisht, që nuk mund të harronim në këtë shkrim, episodin e pazarit të dajës së nuses me dajën e dhëndrit dhe krushqit e tjerë...

Përballja mes dy dajave, loja e zgjuarsisë, këmbimet e batutave dhe një alegori e retorikë e mrekullueshme gjallonte në të tilla raste, e ndoshta dhe sot, por e reduktuar ndjeshëm, deri në zhdukje të këtij zakoni.

“Atje kishte një ndeshje mendimesh, intelekti dhe shpeshherë shoqërohej me një garë për trimëri e pasuri. “Në muhabet e sipër, fillonte daja i vajzës që kishte të drejtat e veta; Ai do të pyetej për vajzën, por edhe do të kërkonte. Daja i nuses e niste duke kërkuar një sasi të madhe lekësh. Pastaj fillonin shokët e vet, “Jo, jo se i kemi miq! I kemi të dashtun. Prandaj ule këtë vlerë...”. Më tej, dilte një shok tjetër i dajës së nuses dhe thoshte: “Prapë shumë e ke, ne do çojmë vajzën nuse aty, ndaj ule edhe pak”. Më në fund, arrinte që daja i dhëndrit jepte shumë pak, ndonjë peshqesh për atë që bënte kafen, ndonjë dhuratë tjetër për nusen dhe një bakshish të vogël për derën. Shumë pak ishin ata që nuk të falnin. Nuk ishte dëshirë e dibranit për të ngacmuar mikun. Shumë rrallë, miqtë dilnin të pakënaqur nga dhomat. Në këto momente shpalosej urtia e krushqve mes batutave dhe frazave shumë të matura që këmbenin me njëri-tjetrin, duke dashur të ulnin çmimin që daja i dhëndrit duhet t’i paguante dajës së nuses. Shprehjet përdoreheshin tepër alegorike dhe nuk ishin asnjëherë direkte: “Shqiponja ishte njëherë lart, por tani asht ul në një kep...”, - që do të thotë se kanë qenë kohëra më të mira, por tani daja i dhëndrit është keq ekonomikisht. Më tej, oratoria vazhdonte me shprehje të tjera: “Rrasa atje në një arë, por miqtë e mi nuk më rregullojnë groshët...”. Kur daja kërkonte lekë mund t’ia niste “shtëpia është t’u më ra...”. Ndërkaq hidhej një nga krushqit për ta zbutur dajën: “Vërtet është shtëpia duke të ra, por na ke ne, të ndihmojm na!”. Pastaj daja e kthente: “Më ndihmoni ju, por jeni larg”, ndërkaq dikush tjetër mund t’ia kthente dajës: “me burrat tanë bëhemi shumë, nja 1000 plita t’i pres unë...”. Por, ka pasur edhe raste kur krushqit nuk janë marrë vesh dhe daja i nuses ka kërkuar shumë lekë, aq sa krushqit e dhëndrit kanë mbetur pa nuse dhe janë detyruar të vijnë më pas, e ta marrin me forcë vajzën...

Nusja shikohej nga unaza

Para se nusja të hynte në shtëpi, dhëndri zinte një vend “strategjik” nga ku mund të shikonte gruan e tij të ardhshme.

Ndërkaq, dhëndri nxirrte unazën dhe e vinte në sy në mënyrë që ta shikonte nusen për herë të parë nëpërmjet saj. Pastaj, nusja ndalej te porta e shtëpisë dhe në dy krahët i futeshin bukët, pastaj kungujt. Teksa hynte brenda nusja, i hidhnin edhe një gjel mbi kokë. “Me një hatllagi (shkopi që hapen petët e byrekut) hoxha i ngre pastaj duvakun nuses.

Rritet kur hyn nusja tek dhëndri

Më tej, nusja hynte në shtëpinë e dhëndrit ku bëhej dasma me aheng të madh. Tri ishin veglat kryesore të muzikës; Çiftelia, lodra dhe curlja (vegël e ngjashme me gërnetën), ndërsa shumë më vonë u fut edhe violina. Ndërkaq, dilte dhëndri dhe qëllonte tri herë në një kodër me pushkë. Kuptimi ishte i disafishtë; Dhëndri është gjallë, por edhe që tani nusja dhe krushqit janë në mbrojtjen e tij. Nusja atë ditë vetëm rrinte e heshtur. Hedhja e orizit, grurit dhe vënja e bukëve në duart e nuses, nuk ishin fenomene fort të dukshme por megjithatë kryheshin. Nuses i vihet edhe raki që ta derdhë me këmbë, e cila është për të hequr të keqen bashkë me rakinë, e cila konsiderohet si një e keqe më vete. Bashkë me rakinë derdhet edhe një gotë e ujë, për të hequr syrin e keq dhe për t’i sjellë çiftit fat të mbarë. Por, derdhja e rakisë atje ku shkelte nusja, bëhej edhe për ta ruajtur nusen që të “mos ta zinte magjia”.

Nata e parë e dhëndrit me nusen

Atë darkë, kur nusja për herë të parë mbyllej pas darkës me dhëndrin brenda në dhomë, shokët e dhëndrit nga jashtë dhe në oborr, këndonin këngë ngacmuese duke e vënë në lojë dhëndrin e ri. Ata qeshnin me dhëndrin e hidhnin valle: “Pjergull o, moj pjergull o, i lë vetë beqarët në livadh, duke kullotur gomarët...”. Shokët ngacmonin me lloj-lloj batutash: “Dhëndër, mos e fal nusen për sonte...”. Por duhet pasur parasysh se të gjitha këto batuta këmbesheshin dhe thuheshin nga njerëzit e afërt, pra brenda gjakut, pasi në dasma nuk thërriteshin shokët e punës apo njerëzit që nuk ishin në fis. Teksa është ngjitur lart nëpër shkallë, për të shkuar i lumtur në natën e parë të tij me nusen, ai tregon se të gjithë tentonin ta gjuanin kush më lehtë e kush më fort. Këndonin te dera dhe pas 20 minutash futeshin nuset e dajës, daja dhe të afërm të tjerë dhe së bashku hanim petullat. Me ngrënien e petullave, ia niste nusja e pastaj dhëndri e më pas të gjithë të tjerët që i rrethonin. Pas kësaj, të afërmit ngriheshin dhe i linin vetëm nusen me dhëndrin.

Të nesërmen në mëngjes, ajo që duhej të zgjohej e para e shtëpisë dhe të dilte përjashta ishte nusja e re. Duke mbajtur përdore një djalosh 5-6 vjeçar, nusja shkonte tek çekzma e fshatit apo qytetit dhe mbushte ujë. Të paktën kështu ka qenë kjo traditë, deri vonë në Dibër...

Më tepër se një grua?

Martesa me shumë gra në fenë myslimane është e ndaluar kategorikisht. Por, ka një përjashtim; Në rast se gruaja e parë vdes, ke të drejtë të martohesh me të dytën, ose nëse gruaja e parë ka lindur 5 fëmijë dhe nuk është në gjendje t’ju shërbejë siç duhet, atëherë burrit i lind e drejta për të marrë një grua të dytë. Gjithmonë, kur merret pëlqimi edhe nga gruaja e parë, një kusht i vendosur nga feja islame për burrin, është që ai duhet të kujdeset në mënyrë të veçantë për të dyja gratë. Nëse i blen njërës një rrobë, duhet të bëjë të njëjtën gjë edhe me tjetrën, nëse i rregullon njërës një dhomë, duhet ta bëjë këtë gjë edhe për nusen tjetër. Pra, duhet t’i trajtojë gratë në mënyrë sa më të barabartë.

Në traditën dibrane vend të rëndësishëm zë dhe kulinaria dibrane, e cila është mjaft e pasur. Disa prej gatimeve të ruajtura me fanatizëm janë: Sheqerpare,

Shëndetlije, Jufka me Pulë Fshati, Kulloshtër n’tavë, Petllat e Malsis, Pulë me Arra, Pulë m’Qull, Hallvë Dibre, Fli’ me Renda, Bungur i Omël, kompostot e reçelnat e me kumlla, molla, thana ne qershi, etj.

Vetëm e famshmja hallvë Dibrane gatuhet gati në katër mënyra, me miell gruri, miell misri, me trahana dhe gështenja. Të gjitha këto gatime dibranët i ruajnë me fanatizëm, siç ruajnë dialektin e tyre të rrallë dhe natyrën e pashoqe.

EKSPERTËT E NATO-S DISKUTOJNË SFIDAT E PARANDALIMIT BËRTHAMOR NË HELSINKI

Simpoziumi vjetor i Politikës Bërthamore i NATO-s, i mbajtur çdo vit që nga viti 1992, ngjarja kryesore e politikës bërthamore të Aleancës, u zhvillua në Helsinki të Finlandës. Simpoziumi bashkon ekspertë të jashtëm, si dhe zyrtarë të lartë të NATO-s dhe Aleatëve për të diskutuar sfidat urgjente bërthamore me të cilat përballlet Aleanca.

“Simpoziumi i këtij viti po zhvillohet në një moment kritik për parandalimin bërthamor të NATO-s”, tha Z. Jim Stokes, Drejtori i Politikës Bërthamore i NATO-s, i cili bashkë-organizoi ngjarjen dy-ditore me Z. Janne Kuusela, Drejtor i Përgjithshëm për Politikën e Mbrojtjes në Ministrinë e Mbrojtjes së Finlandës. “Aleanca po përballlet me një mjedis sigurie gjithnjë e më kompleks dhe që ndryshon me shpejtësi. Aleatët e NATO-s përsërisin vendosmërinë e tyre për të ndërmarrë të gjitha hapat e nevojshëm për të siguruar besueshmërinë, efektivitetin, sigurinë dhe mbrojtjen e misionit të parandalimit bërthamor”, - u shpreh z. Stokes. “Rritja e ndërgjegjësimit tonë kolektiv për çështjet e politikës bërthamore dhe mundësia për të diskutuar implikimet është rezultati kryesor i simpoziумit”, - tha ai.

“Angazhimi i NATO-s dhe shteteve të saj anëtare për një pengesë dhe mbrojtje të besueshme dhe efektive tani është më i rëndësishëm se kurrë”, - tha Antti Häkkanen, Ministër i Mbrojtjes i Finlandës. Ai theksoi se Simpoziumi i Politikës Bërthamore mbështet arritjen e këtij qëllimi. “Ky është një aktivitet unik që rrit kuptimin tonë mbi temat kryesore në politikën bërthamore”, - shtoi Ministri Häkkanen.

Simpoziumi i Politikës Bërthamore i këtij viti trajton perspektivat e Veriut të Epërm mbi parandalimin, si dhe implikimet e kërcënimeve dhe sfidave bërthamore në të gjithë rajonet Euro-Atlantike dhe Indo-Paqësore.

Politika dhe forcat e NATO-s për parandalimin bërthamor

Armët bërthamore janë një komponent thelbësor i aftësive të përgjithshme të NATO-s për frenim dhe mbrojtje, së bashku me forcat konvencionale dhe ato të mbrojtjes nga raketat. NATO është e përkushtuar ndaj kontrollit të armëve, çarmatimit dhe mospërhapjes, por për sa kohë që ekzistojnë armët bërthamore, ajo do të mbetet një aleancë bërthamore.

strategjike.”

Aleanca riafirmon domosdoshmërinë për të siguruar pjesëmarrjen më të gjerë të mundshme nga Aleatët e interesuar në marrëveshjet e dakorduara për ndarjen e barrës bërthamore për të demonstruar unitetin dhe vendosmërinë e Aleancës.

Rishikimi i Parandalimit dhe Qëndrimit të Mbrojtjes (DDPR) u miratua nga Krerët e Shteteve dhe Qeverive Aleate në Samitin e Çikagos në vitin 2012. DDPR theksoi se qëllimi themelor i forcave bërthamore të Aleancës është parandalimi, i cili është në thelb një funksion politik. Ndërsa Aleanca përqendrohet në ruajtjen e parandalimit efektiv, kontrolli politik i armëve bërthamore do të mbahet në të gjitha rrethanat dhe planifikimi dhe konsultimi bërthamor brenda Aleancës do të jenë në përputhje me udhëzimet politike.

Konsultimi bërthamor

Parimet kryesore të politikës bërthamore të NATO-s përcaktohen nga të gjithë Kryetarët e Shteteve dhe Qeverive të NATO-s. Zhvillimi dhe zbatimi i politikës bërthamore të NATO-s janë përgjegjësi e Grupit të Planifikimit Bërthamor (NPG). NPG ofron forumin për konsultim mbi të gjitha çështjet që lidhen me parandalimin bërthamor të NATO-s. Të gjithë Aleatët - me përjashtim të Francës, e cila ka vendosur të mos marrë pjesë - janë anëtarë të NPG-së.

Roli i forcave bërthamore të NATO-s

Qëllimi themelor i forcave bërthamore të NATO-s është parandalimi. Armët bërthamore janë unike dhe rrethanat në të cilat NATO mund të detyrohet të përdorë armë bërthamore janë jashtëzakonisht të largëta. Për më tepër, çdo përdorim i armëve bërthamore kundër NATO-s do të ndryshonte rrënjësisht natyrën e një konflikti.

Nëse siguria themelore e ndonjë aleati të NATO-s kërcënohet, NATO ka aftësitë dhe vendosmërinë për t'i imponuar kundërshtarit kosto që do të ishin të papranueshme dhe shumë më të mëdha se përfitimet që çdo kundërshtar mund të shpresonte të arrinte.

Forcat strategjike bërthamore

Forcat strategjike të Aleancës, dhe veçanërisht ato të Shteteve të Bashkuara, janë garancia supreme e sigurisë së Aleancës. Forcat strategjike bërthamore të pavarura të Mbretërisë së Bashkuar dhe Francës kanë një rol parandalues të tyre dhe kontribuojnë ndjeshëm në sigurinë e përgjithshme të Aleancës. Qendrat e ndara të vendimmarrjes së këtyre Aleatëve kontribuojnë në parandalim duke ndërlikuar llogaritjet e çdo kundërshtari të mundshëm. Me fjalë të tjera, nëse një kundërshtar vendos të sulmojë NATO-n, ai jo vetëm që duhet të përballlet me vendimmarrjen e NATO-s, por edhe të japë një gjykim në lidhje me vendimmarrjen nga udhëheqësit e Shteteve të Bashkuara, Mbretërisë së Bashkuar dhe Francës.

Avionë me aftësi të dyfishta

Qëndrimi i NATO-s për parandalimin bërthamor mbështetet gjithashtu në armët bërthamore të Shteteve të Bashkuara të vendosura përpara në Evropë, si dhe në aftësitë dhe infrastrukturën e ofruar nga Aleatët e interesuar. Një numër vendesh të NATO-s kontribuojnë në Aleancë me një aftësi avionësh me aftësi të dyfishta (DCA). Këta avionë janë qendrorë në misionin e parandalimit bërthamor të NATO-s dhe janë të disponueshëm për role bërthamore në nivele të ndryshme gatishmërie. Në rolin e tyre bërthamor, avionët janë të pajisur për të mbajtur armë bërthamore në një konflikt, dhe personeli trajnohet në përputhje me rrethanat.

Shtetet e Bashkuara mbajnë kontrollin dhe kujdestarinë absolute të armëve të tyre bërthamore të vendosura përpara në Evropë, ndërsa Aleatët ofrojnë mbështetje ushtarake për misionin DCA me forca dhe aftësi konvencionale. Marrëveshjet për ndarjen e armëve bërthamore

luajnë një rol jetësor në ndërlidhjen e Aleancës dhe mbeten një nga komponentët kryesorë të garancive të sigurisë dhe pandashmërisë së sigurisë së të gjithë zonës euroatlantike.

Stërvitje

Për të siguruar besueshmërinë, efektivitetin, sigurinë dhe mbrojtjen e misionit të parandalimit bërthamor, Aleanca kryen ushtrime të rregullta. Stërvitja Steadfast Noon është stërvitja vjetore bërthamore e Aleancës. Një aktivitet trajnimi rutinë, është zhvilluar për më shumë se një dekadë dhe është përsëritja aktuale e një linje të gjatë ushtrimesh bërthamore të NATO-s. Ushtrimi përfshin avionë luftarakë të aftë të mbajnë armë bërthamore, por nuk përfshin armë të gjalla. Ushtrimi nuk është i lidhur me ngjarjet aktuale botërore. Një aleat i ndryshëm i NATO-s organizon Steadfast Noon çdo vit.

Në Samitin e Vilniusit 2023, Aleatët theksuan se do të forcojnë trajnimin dhe ushtrimet që simulojnë një dimension konvencional dhe, për Aleatët e interesuar, një dimension bërthamor të një krize ose konflikti, duke lehtësuar një koherencë më të madhe midis komponentëve konvencionalë dhe bërthamorë të qëndrimit të parandalimit dhe mbrojtjes së NATO-s në të gjitha fushat dhe në të gjithë spektrin e konfliktit.

Evolucioni i politikës bërthamore të NATO-s

Paralajmërimi bërthamor ka qenë në thelb të garancisë së sigurisë së ndërsjellë dhe mbrojtjes kolektive të NATO-s që nga krijimi i Aleancës në vitin 1949. Koncepti i parë Strategjik i NATO-s (1949) i referohej kërkesës për të “siguruar aftësinë për të kryer bombardime strategjike menjëherë me të gjitha mjetet e mundshme me të gjitha llojet e armëve pa përjashtim”. Shtetet e Bashkuara më pas ia dorëzuan armët bërthamore NATO-s në korrik 1953, me armët e para bërthamore amerikane në teatrin e luftimeve që mbërritën në Evropë në shtator 1954. Marrëveshjet e NATO-s për ndarjen e armëve bërthamore, të cilat ishin tashmë në fuqi në kohën kur filluan negociatat për Traktatin e Mospërhapjes Bërthamore (NPT) në vitet 1960, u kodifikuan nga Shtetet e Bashkuara dhe Bashkimi Sovjetik si një pararendës për tekstin përfundimtar të dakorduar të NPT-së. Mbretëria e Bashkuar gjithashtu i ka caktuar forcat e saj bërthamore, duke përfshirë sistemin e saj aktual të bazuar në nëndetëse të vetme dhe Parandalimin e Vazhdueshëm në Det, për mbrojtjen e Aleatëve të NATO-s që nga viti 1962.

NATO është plotësisht e përkushtuar ndaj kontrollit të armëve, çarmatimit dhe mospërhapjes. Që nga kulmi i Luftës së Ftohtë, ajo ka zvogëluar madhësinë e rezervave të saj të armëve bërthamore në tokë me mbi 90 përqind, duke zvogëluar numrin e armëve bërthamore të stacionuara në Evropë dhe mbështetjen e saj në armët bërthamore në strategji.

Në përgjigje të luftës së paprovokuar dhe të paligjshme të Rusisë kundër Ukrainës, në Samitin e jashtëzakonshëm më 24 mars 2022, Krerët e Shteteve dhe Qeverive të NATO-s pohuan se NATO do të forcojë ndjeshëm qëndrimin e saj afatgjatë të parandalimit dhe mbrojtjes dhe do të zhvillojë gamën e plotë të forcave dhe aftësive të gatshme të nevojshme për të ruajtur parandalim dhe mbrojtje të besueshme. Ata u zotuan më tej për të rritur përgatitjen dhe gatishmërinë për kërcënimet kimike, biologjike, radiologjike dhe bërthamore.

Në Samitin e Vilniusit 2023, Aleatët përsëritën se NATO do të ndërmarrë të gjitha hapat e nevojshëm për të siguruar besueshmërinë, efektivitetin, sigurinë dhe mbrojtjen e misionit të parandalimit bërthamor. Kjo përfshin vazhdimin e modernizimit të aftësisë bërthamore të NATO-s dhe përditësimin e planifikimit për të rritur fleksibilitetin dhe përshtatshmërinë e forcave bërthamore të Aleancës, duke ushtruar kontroll të fortë politik në çdo kohë.

Politika e NATO-s për parandalimin bërthamor

Qëllimi themelor i aftësisë bërthamore të NATO-s është ruajtja e paqes, parandalimi i shtrëngimit dhe pengimi i agresionit. Për sa kohë që ekzistojnë armët bërthamore, NATO do të mbetet një aleancë bërthamore. Qëllimi i NATO-s është një botë më e sigurt për të gjithë; Aleanca kërkon të krijojë mjedisin e sigurisë për një botë pa armë bërthamore

Politika aktuale bërthamore e NATO-s bazohet në dy dokumente publike të dakorduara nga të gjithë Aleatët:

Koncepti Strategjik 2022

Rishikimi i Qëndrimit të Parandalimit dhe Mbrojtjes 2012

NATO vazhdon të pohojë rëndësinë e parandalimit bërthamor në dritën e sfidave në zhvillim. Aleatët e kanë përsëritur këtë parim në takimet e njëpasnjëshme të samitit që nga viti 2014, përfshirë Samitin e Madridit 2022, ku Krerët e Shteteve dhe Qeverive ranë dakord për Konceptin Strategjik 2022 - dokumenti udhëzues i Aleancës dhe plani për përshtatje. Koncepti Strategjik 2022 përcakton pengimin dhe mbrojtjen si një nga detyrat kryesore të Aleancës. Ai thotë se qëndrimi i NATO-s për parandalimin dhe mbrojtjen bazohet në një përzjerje të përshtatshme të aftësive të mbrojtjes bërthamore, konvencionale dhe raketore, të plotësuara nga aftësitë hapësinore dhe kibernetike.

Për më tepër, Koncepti Strategjik thotë se: “NATO do të ndërmarrë të gjitha hapat e nevojshëm për të siguruar besueshmërinë, efektivitetin, sigurinë dhe mbrojtjen e misionit të parandalimit bërthamor. Aleanca është e përkushtuar për të siguruar integritim dhe koherencë më të madhe të aftësive dhe aktiviteteve në të gjitha fushat dhe spektrin e konfliktit, duke riafirmuar rolin unik dhe të dallueshëm të parandalimit bërthamor. NATO do të vazhdojë të ruajë parandalim të besueshëm, të forcojë komunikimet e saj strategjike, të rrisë efektivitetin e ushtrimeve të saj dhe të zvogëlojë rreziket

Prof. Asoc. Dr. Bernard Zotaj

(Në kuadrin e 80-vjetorit të fitores mbi fashizmin)

Mision historik i divizioneve shqiptare

Pranvera e vitit 1945, 80 vjet më parë, shënon përfundimin me lavdi të misionit të madh historik të UNÇSH-së. Dy divizione (DVS dhe DVIS), në pragun e çlirimit të Shqipërisë, me urdhër të Komandantit të Përgjithshëm të UNÇSH-së, kaluan kufijtë shtetërorë, për të vazhduar luftën kundër trupave naziste deri në përzënieën e tyre nga Ballkani. DVIS e kaloi kufirin në zonën e Malit të Zi, ndërsa DVS, së bashku me brigadat e luftëtarëve të Kosovës, luftuan për çlirimin e saj dhe, më pas, vazhduan luftimet në veri të Sanxhakut e në zona të tjera. Të dy divizionet sulmuese, në kushtet e një dimri shumë të ashpër, të veshur keq, me mungesa të jashtëzakonshme ushqimore, në kufijtë ekstrem të mbijetesës, duke marshuar ditë e natë në këmbë nëpër male të larta të mbuluara me borë e akull, zhvilluan luftime e beteja heroike në frontet më të vështira.

DVIS çliroi me radhë Tuzin, kryeqytetin e Malit të Zi, Podgoricën, Bioçen, Bjellopoljen, Vishegradin etj. DVS çliroi gjithë zonën e Sanxhakut dhe që të dy divizionet, duke ndjekur e luftuar armikun, u bashkuan në Bosnje-Hercegovinë. Këtu përfundoi misioni i tyre historik, në ndihmë të vëllezërve në Kosovë e në trevat e tjera shqiptare jashtë kufirit shtetëror, si dhe në kuadrin e Aleancës së Madhe Antifashiste: Anglo-Sovjeto-Amerikane. Në luftimet e zhvilluara në Kosovë e Jugosllavi ranë dëshmorë mbi 600 partizanë e partizane. Një e vërtetë e madhe historike është Ushtria Nacionalçlirimtare Shqiptare, që për herë të parë në histori, çliroi me armët dhe forcat e veta gjithë trojet etnike nga Saranda në Vishegrad dhe që nga Durrësi në Preshevë.

Duan apo s'duan forca të caktuara politike, duan apo s'duan serbo-sllavët, ky akt i UNÇSH-së, ka mbetur në histori, si një nga emblemat më të ndritshme të kombit shqiptar. Kjo luftë, veçanërisht lufta përtej kufijve shtetërorë, e radhiti kombin shqiptar përkrah Koalicionit Antifashist me dinjitet. Një ushtri e një populli të vogël, dha kontribute kaq të mëdha, duke çliruar nga nazi-fashizmi Shqipërinë dhe trojet etnike me forcat e veta e duke ndihmuar popujt e ish-Jugosllavisë.

Udhëheqja shqiptare e luftës, me kohë kishte menduar si për çlirimin e territorit të shtetit shqiptar, ashtu dhe për vëllezërit Kosovarë e në vise të tjera në trojet e veta nën Jugosllavi. Duke mbështetur me vepra, vendimet e Konferencës së Bujanit, me urdhër të Komandantit të Përgjithshëm, forca të UNÇSH-së, morën pjesë në çlirimin e Dibrës, të Strugës e të vendeve të tjera në Luginën e Vardarit. Brigadat e UNÇSH-së, Br.IIIS dhe Br.VS, kaluan në Kosovë në vjeshtë të vitit 1944, rreth tre muaj para çlirimit të Shqipërisë. Me veprimtari luftarake dhe politike, forcat partizane ndihmuan në çlirimin e trojeve etnike nga nazistët e bashkëpunëtorët e tyre dhe e bindën popullin se e vetmja rrugë shpëtimi ishte pjesëmarrja në luftë kundër pushtuesve nazistë, bashkë me popujt e tjerë të Jugosllavisë.

Kontributi i luftëtarëve në çlirimin e Kosovës

Kujtojmë se situata në këtë kohë në Kosovë ishte tepër komplekse. Mllef i akumuluar ndaj popullsisë shqiptare nga serbët, maqedonasit dhe malazezët, gjatë kohës së pushtimit fashist ka qenë i papërmbajtshëm. Ata ishin betuar se, kur të largoheshin gjermanët, do t'u ktheheshin shqiptarëve me tërë egërsinë e tyre antinjerëzore, për të mos lënë shqiptar të gjallë, veç tradhtarëve që u shërbenin. Që atëherë ishte parashikuar të ndodhte ajo që ndodhi në pranverën e vitit 1999. Dhe po të ndodhte atëherë kjo, shqiptarët kurrë nuk do të ishin kthyer në trojet e tyre, me sa janë kthyer ata që janë dëbuar në vitet 1870-1880 nga zonat e Nishit, Vranjës, Prokupjes, Leskocit etj. E kemi të gjallë shembullin e vëllezërve çamë, se ç'ka ndodhur e ç'po ndodh dhe sot me ta...

Planet për larje hesapësh me shqiptarët kanë qenë tepër ogurzeza. Ideatori i platformës makabre ishte Vasa Jubriloviçi. Ky arkitekt i mendimit shovinist serb akuzonte se: “shqiptarët e Kosovës u bashkuan me italianët e gjermanët, u armatosën prej tyre dhe filluan me tërbim të shkretëronin në fshatrat serbe, dogjën me mijëra shtëpi, populli serb u sulmua pa asnjë arsye... - dhe vazhdonte se: - luftërat janë momenti më i përshtatshëm për zgjidhjen e këtyre problemeve”. Jubriloviçi shpreh bindjen se: “Aleatët tanë do të na kuptojnë dhe do të plotësojnë dëshirat tona. Veçanërisht një shpresë të madhe kemi te Bashkimi Sovjetik vëlla”. Dhe, jepte direktivën ushtarake: “Ushtria, gjatë operacioneve luftarake, duhet të spastrojë në mënyrë të planifikuar e pa mëshirë pakicat kombëtare shqiptare”. Kosova

Misioni historik i divizioneve shqiptare dhe dëshmorët e rënë përtej kufijve shtetëror

“MLLEFI I AKUMULUAR NDAJ POPULLSISË SHQIPTARE NGA SERBËT, MAQEDONASIT DHE MALAZEZËT, GJATË KOHËS SË PUSHTIMIT FASHIST KA QENË I PAPËRMBAJTSHËM. ATA ISHIN BETUAR SE, KUR TË LARGOHESHIN GJERMANËT, DO T’U KTHEHESHIN SHQIPTARËVE ME TËRË EGËRSINË E TYRE ANTINJERËZORE, PËR TË MOS LËNË SHQIPTAR TË GJALLË, VEÇ TRADHTARËVE QË U SHËRBENIN.

e sfidoi duke ngritur në luftë 55 mijë djem të saj.

Konferenca e Posdamit (Çurçill-Stalin-Rusvelt), u jepte të drejtë shteteve të Europës Lindore e Qendrore, fituese në Luftën e Dytë Botërore, për depërtimin e pakicave kombëtare, që ishin bashkuar me bllokun fashist. Ata që nuk u prekën nga shpërnguljet ishin shqiptarët dhe bullgaro-maqedonasit e Jugosllavisë, falë pjesëmarrjes së tyre në luftë kundër fashizmit. Pjesëmarrja e brigadave tona në çlirimin e Kosovës, bëri që lufta antifashiste e popullit të Kosovës, të marrë një hov më të madh, ndërgjegjja kombëtare të ngrihej në një nivel më të lartë, në mënyrë që ai të dilte ballëhapur përpara fitores në Luftën e Dytë Botërore.

Në kohën që brigadat sulmuese ndodheshin në Kosovë, ato bënë që të ndalohet dora kriminale e shovinistëve serbë. Në qoftë se populli i Kosovës nuk do të rrëmbente armët kundër nazizmit dhe nëse brigadat sulmuese nuk do të ndodheshin në Kosovë, në atë periudhë të shkurtër disa mujore, masakrat serbe ndaj popullit shqiptar të Kosovës do të merrnin përmasa shfarosëse masive, të papara kurrë dhe Kosova qysh atëherë do të ishte shpopulluar krejt nga shqiptarët. Në kushtet e luftës së ashpër, pa mjete informacioni dhe Aleatët e Mëdhenj të angazhuan në Frontin Perëndimor e Lindor, kur mashtimet nuk ishte vështirë të mbuloheshin, terrori shfarosës ishte më i lehtë. Prania e brigadave sulmuese bëri që kjo të mos ndodhte në atë shkallë fatale, që e donin serbët. Ngjarjet e mëvonshme, pas largimit të brigadave sulmuese, provuan shumë gjëra. Pas çlirimit të Kosovës nga forcat gjermane, dhe largimit të brigadave sulmuese në ndjekje të armikut, në dhjetor 1944-shkurt 1945, filloi të vihej në zbatim platforma serbe. Ushtria serbo-sllave dhe sidomos forcat çetnike filluan një operacion të egër në Kosovë, ndërkohë divizionet sulmuese kishin kaluar në ndjekje të ushtrisë gjermane në Sanxhak e në Bosnjën Jugore. Në vetëmbrojtje për jetë a vdekje, populli shqiptar i Kosovës, me komandantin Shaban Polluzha, bëri qëndresë të armatosur të fortë, operacionit ndëshkimit serbo-malazez e maqedonas.

Dokumente të kohës dhe dëshmitarë vërtetojnë se humbjet kanë qenë të mëdha. Këto ndodhën pas shpine të divizioneve sulmuese, por kur shovinistët morën vesh se po ktheheshin, masakrat ndaluan. Ngritja masivisht e popullit shqiptar të Kosovës në luftë kundër fashizmit, përkrah vëllezërve nga Shqipëria dhe prania e dy divizioneve të Ushtrisë Nacionalçlirimtare Shqiptare, ka qenë faktori vendimtar, që e ka ndaluar masakrën masive asgjësuese për popullin shqiptar të Kosovës. Vite kanë kaluar por ende mendje të turbullta të njerëzve, nuk u kanë lënë vendin mendjeve të ndritura, që të gjykohet me gjakftohtësi dhe shqiptarët e Kosovës ta kuptojnë politikën e drejtë e largpamëse të ndjekur nga udhëheqësit e LANÇ-it të Shqipërisë, lidhur me çështjen e Kosovës. Pa këtë ndihmë nga Shqipëria Mëmë, Kosova nuk do të kishte arritur kurrë në këtë pikë, ku ndodhet. Sot ka zëra që thonë, “përse divizionet tona nuk qëndruan në Kosovë, por vazhduan ndjekjen e ushtrisë gjermane në thellësi të tokave të Jugosllavisë”? Po të veprohej kështu, UNÇSH-ja, që nga ky moment jo vetëm do të ishte përjashtuar nga Koalicioni Antifashist, por menjëherë asaj do t'i duhej të përballej me të. Ushtria sovjetike kishte arritur në Beograd. Askush nuk do ta mbronte Shqipërinë. Ajo do të merrte ndëshkimin më të rëndë, deri në copëtimin e plotë saj. Planet kanë qenë gati. Parulla “për Shqipërinë etnike”, e hedhur në atë kohë ka qenë në kundërshtim të plotë me angazhimet e Shqipërisë në Aleancën Antifashiste, e cila nuk njihte ndryshimet e kufijve, që kishte bërë nazi-fashizmi.

Sot ka zëra që thonë se Lufta Antifashiste Nacionalçlirimtare, nuk ishte nacionalçlirimtare, por luftë civile. Kalimi i divizioneve të UNÇSH-së përtej kufijve shtetërorë në ndjekje të ushtrisë gjermane me luftime e beteja të përgjakshme deri në Vishegrad, është argumenti më i pakundërshtueshëm se ajo ishte një luftë e pastër nacionalçlirimtare, siç ishte për të gjitha vendet e pushtuara nga nazi-fashizmi. Me këtë akt populli shqiptar do të radhitej me dinjitet përkrah fitimtarëve, për herë të parë në histori. Kjo rrugë e nisur nga Shqipëria gjatë Luftës së Dytë Botërore po ndiqet edhe sot në kuadrin e aleancës së re botërore kundër terrorizmit, me SHBA-të në krye. Forcat tona të Armatosura, anëtare të NATO-s, janë sot të pranishme në zonat më të nxehta të globit. Ato kanë ngritur flamurin tonë kombëtar në Bosnje, në Afganistan dhe në Irak, përkrah SHBA-ve. Lufta për çlirimin e Kosovës dhe trojeve të tjera shqiptare në Jugosllavi do të ngelen në gjerdanin e artë të sukseseve të UNÇSH-së. Hyrja e forcave partizane të UNÇ-së në territorin Jugosllav u bë në marrëveshje me Shtabin e Përgjithshëm të UNÇJ. Për të organizuar këtë bashkëpunim punonte dhe misioni ushtarak jugosllav pranë Shtabit të Përgjithshëm të UNÇ. Rreth 20.000 luftëtarë të rreshtuar në dy divizione të përbërë në 7 brigada, u angazhuan në luftën për çlirimin në tokat Jugosllave duke kryer tre operacione mësymëse të rëndësishme në Mal të Zi, Sanxhak e në Bosnjën Jugore.

Ranë si internacionalistë dhe s'u kujtuan si shqiptarë

Duke patur parasysh objektivat e përcaktuara si dhe largësinë e madhe nga bazat e furnizimit të territorit shqiptar, Shtabi i Përgjithshëm i UNÇ-së kërkonte bashkëpunim e bashkëveprim me UNÇJ-në, veçanërisht për furnizimin me ushqim, veshmbathje e municion, por ato u ndeshën shpesh me indiferentizmin e Shtabit të Përgjithshëm të UNÇJ-së. Në të njëjtën situatë ato u ndodhën edhe gjatë kryerjes së operacioneve luftarake. Në shumë raste edhe pse ishte biseduar dhe koordinuar për bashkëveprim, forcat partizane shqiptare ndodheshin përballë të papriturave serioze, por që shtabet e tyre ditën t'i zgjidhnin me sukses ato. Pavarësisht nga pengesat, Ushtria Nacionalçlirimtare Shqiptare plotësoi detyrat me kontributin e saj edhe në ndihmë të popujve të Jugosllavisë, duke dhënë gjakun e 600 dëshmorëve të saj.

Historiografia jugosllave është përpjekur të zvogëlojë vlerat e kontributit që kryen UNÇSH-ja në ish-Jugosllavi gjatë Luftës së Dytë Botërore. Në librin “Historia e Jugosllavisë 1918-1970” është lënë qëllimisht në harresë kontributi dhe lufta heroike e bërë nga DVS dhe DVIS, të cilët zhvilluan beteja të përgjakshme me nazistët gjermanë për çlirimin e Malit të Zi dhe Bosnjës Jugore, duke hyrë fitimtarë në Vishegrad.

Dokumentet e Shtabit të Përgjithshëm të UÇJ-së kundërshtojnë këto thënie duke deklaruar se: “Në Mal të Zi repartet tona dhe ato shqiptare vazhdojnë pandërprerë sulmet mbi grupimet gjermane në zonën malore të Tarit luftimet më të ashpra janë zhvilluar pranë Matoshevos”. Në Luftën e Dytë Botërore u rreshtuan në llogore çlirimtarë dhe pushtues. Mençuria e popullit tonë dhe fati na rreshtuan në një llogore me çlirimtarë antifashistë.

Dëshmorët e rënë në luftime përtej kufijve shtetëror janë të brigadave të DVS dhe DVIS, që ishin pjesë e armatës së madhe të dëshmorëve të UNÇSH-së. Në vitin 1946 eshtrat e dëshmorëve u vendosën në varrezat e dëshmorëve të çdo rrethi. Në vitin 1975 erdhën një pjesë e eshtrave të dëshmorëve të rënë jashtë kufijve shtetërorë të Shqipërisë.

Dëshmorët e rënë nga DVS sipas brigadave janë: Br.IIIS ka dhënë 155 dëshmorë, ku nga këta 103 shqiptarë, 2 maqedonas, 45 kosovarë, 3 jugosllavë dhe 3 armen; Br.VS ka dhënë 149, ku 105 shqiptarë, 39 kosovarë dhe 5 italianë; nga Br.XXVS ranë 56 dëshmorë, ku 28 nga Tropoja, 14 Hasi dhe 14 Kosova.

Nga DVIS sipas brigadave ranë: Br.VIS dha nga gjiri i saj 62 dëshmorë, ku në vitin 1944 ranë 20 luftëtarë dhe në vitin 1945, 42 partizanë; nga Br.VIIS ranë 107 luftëtarë, 27 në vitin 1944 dhe 80 në vitin 1945; nga Br.VIIS ranë 60, ku 17 në vitin 1944 dhe 43 në vitin 1945; nga Br.XXIIS ranë 77, ku 31 në vitin 1944 dhe 46 në vitin 1945. Dëshmorë të rënë nga të dy divizionet shqiptare shkon në 666 luftëtarë. Ndërsa të plagosur nga DVIS 223, nga DVS pati 307 të plagosur, gjithashtu kanë vdekur nga sëmundja e tifos 260. Mirënjohje në shekuj të gjithë djemve e vajzave që derdhën gjakun dhe kontribuan për ngritjen e Kosovës në luftë kundër fashizmit, në kuadrin e Aleancës Antifashiste Botërore.

1 MAJI, Festë apo Protestë?!

Dita e 1 Majit, e njohur ndërkombëtarisht si Dita Ndërkombëtare e Punëtorëve, ka një histori të gjatë dhe të ngulitur thellë në lëvizjet punëtore në mbarë botën. Zanafilla e saj nis në Shtetet e Bashkuara të Amerikës, me protestat e punëtorëve në Çikago, më 1886, të cilët kërkonin një ditë pune prej 8 orësh.

Më 1 maj të atij viti, qindra mijëra punëtorë marshuan në qytete të ndryshme. Protestat kulmuan më 4 maj në Çikago me Masakrën e Haymarket-it, ku shpërthimi i një bombe gjatë një proteste paqësore solli vdekjen e disa policëve dhe protestuesve. Kjo ngjarje tronditi botën dhe u bë një simbol i luftës për të drejtat e punëtorëve.

1 Maji në Europë dhe në Shqipëri

Në Europë: Pas ngjarjeve në Çikago, lëvizjet socialiste dhe sindikaliste në Europë adoptuan 1 Majin si ditë proteste dhe kujtese për sakrificat e punëtorëve.

Në Kongresin e Dytë të Internacionales së Punëtorëve në Paris (1889), u vendos që 1 Maji të shpallej ‘Dita Ndërkombëtare e Punëtorëve’.

Në Shqipëri: 1 Maji filloi të shënohej në mënyrë më të organizuar pas viteve 1920, në një kohë kur edhe sindikatat shqiptare nisën të formohen.

Gjatë regjimit komunist, 1 Maji ishte një nga festat më të mëdha shtetërore dhe përdorej për të treguar “unitetin” midis punëtorëve dhe partisë, me parakalime, slogane dhe simbole komuniste.

Pas viteve ’90, festa ka ndryshuar në natyrë nga një paradë politike në një ditë pushimi dhe solidariteti, me theks mbi të drejtat sindikale dhe ekonomike të punonjësve.

Simbolika dhe rëndësia sot

Sot, Dita e 1 Majit vazhdon të mbetet një simbol i luftës për të drejtat e punëtorëve, edhe pse në shumë vende është kthyer në një ditë thjesht pushimi.

Rëndësia moderne përfshin:

Rikujtimi i sakrificave të brezave të mëparshëm për të drejta që sot duken të natyrshme: orari i punës, pushimet, siguria në vendin e punës, paga minimale;

Theksimi i problemeve aktuale të punëtorëve, si: informaliteti, mungesa e kontratave të drejta, abuzimi në vendin e punës, mungesa e mbështetjes sindikale.

Globalizimi dhe punësimi digjital kanë sjellë sfida të reja që kjo ditë i ngre në pah, siç janë: puna nga distanca, automatizimi, mospërputhja e ligjeve me realitetin teknologjik.

Konteksti në Shqipëri sot

Shumë punëtorë përballen ende me mospagim të kontributeve, pagë të ulët, mungesë sigurimesh, e shkelje të të drejtave të punës.

Sindikatat janë të dobësuara dhe shpesh të fragmentuara, çka dobëson zërin e punonjësve. 1 Maji përdoret më shumë si një ditë pushimi, por lëvizjet e reja shoqërore po përpiqen ta rikthejnë si ditë proteste e ndërgjegjësimi.

Dita e 1 Majit nuk është thjesht një festë. Është një kujtesë historike për betejat e vështira që u zhvilluan për të drejtat bazë të punës, të drejta që edhe sot, në shumë vende, janë ende të cenuara. Në kohët moderne, 1 Maji është një thirrje për solidaritet, ndërgjegjësim dhe veprim, për një botë ku puna shpërblehet me dinjitet dhe drejtësi.

Roli historik i sindikatave në Shqipëri

Sindikatat në Shqipëri kanë një histori të gjatë që lidhet ngushtësisht me zhvillimet politike të vendit. Gjatë regjimit komunist, sindikatat ishin pjesë e sistemit shtetëror dhe nuk përfaqësonin realisht interesat e punëtorëve, pasi nuk kishin autonomi. Ato ishin më shumë një vegël propagandistike sesa një zë i pavarur i punonjësve. Pas viteve ’90, me kalimin në ekonomi të tregut dhe pluralizëm politik, u krijuan mundësitë për sindikata të pavarura. U formuan organizata si Konfederata e Sindikatave të Shqipërisë (KSSH) dhe Bashkimi i Sindikatave të Pavarura të Shqipërisë (BSPSH). Megjithatë, tranzicioni i vështirë dhe dobësia institucionale i penguan sindikatat që të luajnë rolin e tyre të plotë.

Sfida të Sindikatave në Shqipëri

Përfaqësim i dobët në sektorin privat, ku shumë punëtorë nuk janë të organizuar fare. Frikë nga penalizimi, shumë punëtorë hezitojnë të anëtarësohen për shkak të pasigurisë në

1 Maji 1913, në “Union Square” të Nju Jorkut (Biblioteka e Kongresit)

vendin e punës.

Punësimi informal, një përqindje e lartë e fuqisë punëtore nuk është e regjistruar zyrtarisht, duke e bërë të pamundur mbrojtjen përmes sindikatave. Përçarja ndërmjet sindikatave, mungesa e një zëri të unifikuar shpesh çon në dobësim të ndikimit.

Roli i sindikatave sot dhe rruga përpara

Në ditët e sotme, sindikatat shqiptare kanë hapësirë për reformim dhe modernizim.

Disa hapa thelbësorë për të rritur ndikimin e tyre përfshijnë: Digjitalizimi i shërbimeve dhe komunikimit me anëtarësinë. Rritja e transparencës dhe profesionalizimit të strukturave. Bashkëpunimi me organizata ndërkombëtare të punëtorëve për përfitime më të mëdha. Angazhimi në çështje si puna me orar fleksibël, barazia gjinore dhe siguria në vendin e punës.

Ndikimi i teknologjisë në punësim në Shqipëri

Me zhvillimin e teknologjisë, shumë punë manuale dhe rutinore janë zëvendësuar nga automatizimi. Sektorët që preken

më shumë në Shqipëri përfshijnë: Prodhimin dhe fasonerinë (me automatizim të linjave të qepjes, prerjes etj.) Shërbimet bankare dhe call-center-at, ku softuerët po zëvendësojnë agjentët njerëzorë. Transporti dhe logjistika, ku përdorimi i platformave të menaxhimit elektronik ka reduktuar rolet tradicionale.

Sfidat për Shqipërinë

Përgatitja e pamjaftueshme e sistemit arsimor për nevojat e tregut të punës.

Mungesa e investimeve në teknologji në sektorë kyç. Rreziku i humbjes së vendeve të punës në sektorët tradicionalë, pa kompensim me vende të reja me aftësi teknologjike.

Roli i politikave publike dhe sindikatave në këtë transformim

Shteti dhe sindikatat duhet të ndihmojnë në riorientimin profesional të punëtorëve që rrezikojnë të mbeten jashtë tregut të punës; të sigurojnë qasje në edukim teknologjik dhe trajnime si dhe të luftojnë për kontrata të ndershme edhe në sektorin dixhital, ku shpesh mungon siguria ligjore.

Gara Ushtarake e Inteligjencës Artificiale: SHBA – Kinë

Kina, Shtetet e Bashkuara (SHBA) dhe Bashkimi Evropian (BE) kanë folur të gjitha për një konkurrencë globale rreth Inteligjencës Artificiale (IA). Ka një diskutim të përhapur për një “Garë Armësh të AI-së”, si dhe një “garë për të rregulluar” AI-në. Në një kuptim më të ngushtë, ky diskurs i referohet komponentëve të AI-së të sistemeve autonome të armëve (AWS) dhe aplikacioneve të ngjashme ushtarake të AI-së. Por metafora e “garës së armëve” zbatohet edhe për teknologjitë e AI-së në përgjithësi. Ky diskurs i paraqet fuqitë kryesore të botës si në një garë për supremaci teknologjike, me “fituesin” që grumbullon përfitime të mëdha ekonomike, politike dhe strategjike. Shfaqja e këtij debati që nga viti 2016 është e rëndësishme, duke pasur parasysh se termi AI ekziston që nga viti 1956 dhe se industria që atëherë ka kaluar disa cikle lulëzimi dhe dështimi. Megjithatë, përcaktimi i zhvillimit të AI-së si një “garë armatimesh” është një keq karakterizim që errëson paqartësinë e ekonomisë dhe sigurisë në politikën bashkëkohore të fuqive të mëdha. Shqetësimi nuk ka të bëjë aq me shkaqet ose efektet e një gare të supozuar armatimesh të AI-së, por më tepër me mënyrën se si mund të përshkruhet më mirë procesi i zhvillimit të AI-së në një rend botëror në ndryshim. Karakterizimi i zhvillimit të AI-së si një garë armatimesh është mashtues, sepse zhvillimi i AI-së mund të jetë një lojë më shumë pozitive, zhvillimi i AI-së karakterizohet nga një përzierje e inovacionit kombëtar dhe bashkëpunimit transnacional, vendet angazhohen në zhvillimin e AI-së jo vetëm për arsye sigurie, por edhe për shqetësime ekonomike dhe statusore, dhe shumica e aplikacioneve të AI-së nuk mund të interpretohen si ‘armë’. Kështu, procesi i zhvillimit të AI-së duhet të përshkruhet më saktë si një ‘garë inovacioni gjeopolitik’. Garat e inovacionit karakterizohen nga aktorë të shumtë që konkurrojnë për leadership teknologjik në nivel kombëtar dhe global. Konkurrenca nxitet nga bashkëpunimi dhe ndodh në rrjete komplekse të kompanive, shteteve dhe institucioneve kërkimore.

Në vitet e fundit, konkurrenca strategjike midis Shteteve të Bashkuara (SHBA) dhe Kinës është përqendruar gjithnjë e më shumë në përparimet në inteligjencën artificiale (AI). Në veçanti, integrimi i AI-së në aplikimet ushtarake ka potencialin të transformojë sigurinë kibernetike, taktikat e luftës dhe mbrojtjen kombëtare. Vende të tilla si Izraeli kanë qenë të suksesshme në shfrytëzimin e AI-së për përpjekje ushtarake, një taktikë e përdorur në mënyrë të ngjashme në Luftën e vazhdueshme Rusi-Ukrainë. Megjithatë, gara e armëve e drejtuar nga AI-ja do të ketë në mënyrë të pashmangshme efekte më të gjera në lidhje me dinamikën ushtarake dhe stabilitetin gjeopolitik midis dy fuqive botërore.

Aktualisht, marrëdhëniet SHBA-Kinë ndikohen nga çështje parësore dhe dytësore. Tensionet mbi Tajvanin dhe rritja e vetëbesimit kinez në Detet e Kinës Lindore dhe Jugore, ndërkohë, konfliktet e vazhdueshme si Lufta Rusi-Ukrainë i kanë vendosur SHBA-të dhe Kinën në kampe kundërshtarë. Këto zhvillime i bëjnë aftësitë e AI-së të fokusuara në ushtri të të dy vendeve kritike, në vend të përparimeve sipërfaqësore, të cilat mund të kenë implikime të prekshme duke pasur parasysh klimën politike.

Zhvillimet e fundit

Gjatë dy viteve të fundit, SHBA-të kanë vazhduar përpjekjet e tyre për të kufizuar aksesin e Kinës në gjysmëpërçues të përparuar dhe inpute të tjera të rëndësishme të AI-së. Më e rëndësishmja, administrata Biden ka vendosur kontrolle mbi eksportin e çipave të avancuar kompjuterikë dhe pajisjeve të prodhimit të çipave, të cilat janë të dyja “kritike për avantazhin ushtarak kinez”. Në plotësim të kësaj politike ka qenë finalizimi i fundit i kufizimeve mbi investimet amerikane në çipat kinezë në fund të tetorit. Në mënyrë domethënëse, njëkohësisht me zhvillimin e fundit, më 24 tetor, Presidenti Biden nënshkroi një Memorandum të Sigurisë Kombëtare mbi Inteligjencën Artificiale, duke udhëzuar agjencitë ushtarake dhe të inteligjencës amerikane mbi rreziqet dhe përdorimet e përgjegjshme të AI-së, me qëllim “rritjen e avantazheve amerikane”.

Në javën e fundit, raportohet se studiuesit kryesorë ushtarakë kinezë kanë përdorur AI-në e firmës amerikane Meta për të zhvilluar robotin e saj të mbrojtjes, ChatBIT. Një version i hershëm i Llama, një nga modelet gjuhësore me burim të hapur të Meta-s të disponueshme në internet, është “rregulluar” dhe “optimizuar” për mbledhjen dhe përpunimin e inteligjencës dhe rekomandimeve për vendimmarrje. Çuditërisht, ky mjet i inteligjencës artificiale i orientuar drejt ushtrisë anashkalon një shkëlqej të drejtpërdrejtë të kushteve të kompanisë amerikane, të cilat ndalojnë përdorimin e modelit për përdorime “ushtarake” ose “luftë”, duke sinjalizuar më tej herën e parë që Kina ka shfrytëzuar fuqinë e modeleve të inteligjencës artificiale me burim të hapur për qëllime ushtarake.

Ndërsa kjo përfaqëson vetëm një vështrim të shkurtër në zhvillimet e fundit, ajo nënvizon qëndrimet e ndryshme të Amerikës dhe Kinës mbi përdorimin e përshtatshëm dhe të rregulluar të inteligjencës artificiale për qëllime ushtarake, dhe, në përgjithësi, ritmin e palëkundur me të cilin të dy kombet po ndjekin një teknologji të tillë.

Strategjia Ushtarake e SHBA-së për Inteligjencën Artificiale

Qasja e SHBA-së ndaj aftësive ushtarake mund të karakterizohet si e llogaritur dhe e përqendruar në etikë, duke theksuar aplikimet e përgjegjshme dhe të kontrolluara të Inteligjencës Artificiale. Departamenti i Mbrojtjes (DOD) ka strukturuar iniciativat e tij të Inteligjencës Artificiale rreth ruajtjes së “superioritetit në vendimmarrje”, i cili shfrytëzon Inteligjencën Artificiale për t’u ofruar komandantëve njohuri të bazuara në të dhëna në situata luftimi në kohë reale. Në mënyrë të ngjashme, iniciativa e saj e vitit 2022, sistemi i Përbashkët i Komandës dhe Kontrollit Gjithë-Domen (JADC2), kërkon të përmirësojë ndërgjegjësimin në fushën e betejës, duke përdorur Inteligjencën Artificiale për të konsoliduar të dhënat në të gjitha fushat tokësore, detare, ajrore, hapësinore dhe kibernetike, së bashku me partnerët. Kjo qasje synon të ofrojë një avantazh informacioni me shpejtësinë e rëndësisë, duke i lejuar ushtrisë amerikane të tejkalojë kundërshtarët në vendimmarrje, duke ruajtur kështu një avantazh vendimtar në vendimmarrje gjatë konfliktit.

Për më tepër, agjenci të tilla si Zyra Kryesore e Inteligjencës Dixhitale dhe Artificiale e Departamentit të Mbrojtjes janë krijuar për të “përsheptuar” miratimin e Inteligjencës Artificiale në fushën e betejës nga DOD dhe që këto inovacione të përputhen me strategjinë më të gjerë të mbrojtjes dhe politikat etike të Departamentit. Për shembull, zhvillimi i sistemeve autonome si dronët dhe automjetet tokësore pa pilot (UGV) nga Departamenti i Mbrojtjes plotëson objektivin e avancimit të zbulimit dhe logjistikës, duke zvogëluar rreziqet për ushtarët në luftime. Në nivel ndërkombëtar, SHBA-të kanë ndjekur gjithashtu përpjekje për të vendosur norma, ose një “plan veprimi”, në lidhje me përdorimin etik të AI-së në ushtri. Në shtator, 60 vende e mbështetën këtë iniciativë, ndërsa Kina nuk mori pjesë.

Strategjia Ushtarake e IA-së e Kinës

Qasja e Kinës ndaj AI-së ushtarake është e përqendruar në modernizimin, ose “inteligjentizimin” e Ushtrisë Çlirimtare Popullore (PLA) përmes integrit të teknologjisë në operacionet luftarake, komanduese dhe shumë-domenesh. Në dallim nga Amerika, qeveria kineze ka bashkuar zhvillimin e AI-së civile dhe ushtarake sipas një doktrine “Zhvillimi i Bashkimit Ushtarak-Civil”.

Kjo shtrirje strategjike do të thotë që qeveria mund të urdhërojë që inovacionet shkencore dhe teknologjike të aplikohen njëkohësisht në sektorin ushtarak. Kjo kthesë e shkurtër institucionale nga ana tjetër përshpejton ritmin me të cilin Kina mund dhe po integron inteligjencën artificiale në ushtrinë e saj, duke nxitur shqetësimet perëndimore se kjo hap rrugën për formimin e “ushtrisë më të përparuar teknologjikisht në botë”, sipas Departamentit të Shtetit të SHBA-së.

Kina gjithashtu i ka kushtuar më shumë rëndësi zhvillimit të sistemeve autonome dhe pa pilot. Që nga viti 2019, ajo ka zhvilluar një seri mjetesh nënujore pa pilot (UUV), një lloj droni nënujor i aftë për të kryer misionet e saj të inteligjencës, mbikëqyrjes dhe zbulimit (ISR). UUV-të gjithashtu kanë potencialin për të kryer luftë anti-nëndetëse që mund të përdoret në rajone strategjike si Deti i Kinës Jugore dhe Ngushtica e Tajvanit. Kina gjithashtu ka qenë e suksesshme në zhvillimin e teknologjisë së grumbullimit, veçanërisht dronëve grumbullues. Këtu një njësi parësore mund të ndahet në disa njësi më të vogla që mund të veprojnë në bashkëpunim, të komunikojnë me njëra-tjetrën dhe të kryejnë detyra specifike gjatë misioneve të tilla si komanda, zbulimi, si dhe ndjekja dhe nisja e sulmeve. Këto inovacione janë tregues të objektivave më të gjera ushtarake të Kinës, përkatësisht “inteligjencës” së ushtrisë së saj, mbajtjes së një avantazhi konkurrues në rajone të kontestuara si Tajvani, dhe forcimit të aftësive të saj mbrojtëse dhe sulmuese.

Implikime Strategjike

Strategjitë divergjente të AI-së midis SHBA-së dhe Kinës nxisin pika të nxehta potenciale në sigurinë ndërkombëtare. Respektimi i transparencës dhe integritit të AI-së bazuar në etikë nga SHBA-ja ndryshon ndjeshëm nga qasja e shpejtë dhe e pakufizuar e Kinës. SHBA-të tashmë po ndërmarrin përpjekje për të frenuar ritmin me të cilin Kina po modernizon aftësitë e saj ushtarake. Politikat e AI-së në dukje të papajtueshme, të shoqëruara me tensionet ekzistuese, mund të nxisin, nëse jo të përshpejtojnë, një garë të vazhdueshme armësh të drejtuar nga AI-ja.

Gjithashtu, si rrjedhojë, zhvillimi dhe vendosja e UUV-ve nga Kina rrit mundësinë e konfliktit me SHBA-në, siç u pa më herët këtë vit në Tajvan. Krahasimisht, përmbajtja e SHBA-së në shfrytëzimin e AI-së rrezikon të krijojë perceptimin e cenueshmërisë, duke inkurajuar potencialisht Kinën të shfrytëzojë këtë çekuilibër. Kjo trajektore ilustron urgjencën me të cilën nevojiten përpjekje bashkëpunuese për të frenuar një përshkallëzim në AI. Megjithatë, klima aktuale gjeopolitike e bën padyshim të vështirë një bashkëpunim të tillë.

SHQIPËRIA

në historinë e Venedikut

Shqipëria luajti një rol thelbësor në historinë e Serenissima-s. Mjafton të themi se Shkolla Shqipe ishte shkolla e parë për “të huajt” e hapur në Venedik, që në vitin 1448. Profesoresha italiane Lucia Nadin, specialiste në marrëdhëniet veneciane-shqiptare, tregon për këto marrëdhënie, në intervistën që u botua në udhëzuesin e parë për Vendet e Zhdukura, kushtuar Republikës së Venedikut.

Lucia Nadin është një albanologe e njohur veneciane, ka kontribuar ndjeshëm në studimin e lidhjeve historike mes Shqipërisë dhe Republikës së Venedikut, si dhe në rolin e Gjergj Kastriotit Skënderbeut në këtë kontekst. Në veprat e saj, ajo ka hulumtuar ndikimin e shqiptarëve në Venedik gjatë Mesjetës dhe pas vdekjes së Skënderbeut, duke përfshirë emigrimin e shqiptarëve në krahinën e Venetos dhe integrimin e tyre në shoqërinë veneciane.

Një nga veprat e saj më të rëndësishme është studimi mbi “Statutet e Shkodrës”, një dokument historik që ndriçon marrëdhëniet mes Shqipërisë dhe Venedikut. Ajo ka eksploruar gjithashtu traditën ikonografike të Skënderbeut në kulturën dhe artin venecian, duke përfshirë përfaqësimin e tij në anijen e dukëve të Venedikut, Bucintoro. Përmes këtyre studimeve, Nadin ka treguar se figura e Skënderbeut ka pasur një ndikim të thellë në jetën kulturore dhe artistike të Venedikut, duke u shndërruar nga një figurë historike në një mit që ka jetuar për shekuj.

Në librin e saj “Shqiptarët në Venedik, mërgim e integrim 1479–1552”, ajo rindërton historinë e emigrimit shqiptar dhe rolin e tyre në tokat e Serenissima-s. Gjithashtu, ajo ka analizuar ndikimin e diasporës shqiptare në Venedik pas humbjes së qyteteve si Shkodra dhe Durrësi, duke treguar tipare të veçanta të kësaj diaspore krahasuar me atë në jug të Italisë.

Puna e Lucia Nadin është një burim i çmuar për të kuptuar marrëdhëniet historike mes Shqipërisë dhe Venedikut, si dhe për të vlerësuar rolin e Skënderbeut si një figurë që ka ndikuar jo vetëm në historinë shqiptare, por edhe në atë evropiane.

Shqipëria luajti një rol të rëndësishëm në historinë e Serenissimës, veçanërisht gjatë shekullit të 15-të. Çfarë lloj marrëdhënieje ishte kjo?

Është një marrëdhënie e nivelit të lartë. Jo vetëm sepse porti i Durrësit, pika e mbërritjes së Via Egnatia-s, ishte një ndalesë themelore për të gjitha anijet, por edhe sepse prej andej mbërrinin mallra që Venedikut i nevojiteshin shumë: drithëra, kripë, dru dhe bitum për arsenalin. Në veri të Shqipërisë, fisnikëria dhe kleri katolik i Shkodrës kanë qenë prej kohësh bashkëbisedues të qëndrueshëm i Serenissimës: është një fortesë e vërtetë e besnikërisë veneciane. Butrinti, së fundmi, ishte një pikë strategjike dhe një kalim për në Korfuz, i cili do të mbetej në duart e Venedikut deri në fund, deri në vitin 1797.

Një dëshmi e qartë e kësaj marrëdhënieje të veçantë është Shkolla Shqiptare, ende e dukshme në Venedik.

Po, Shkolla Shqipe është shkolla e parë për “të huajt” që u hap në Venedik. Jemi në vitin 1448, pra para hapjes së Shkollës Dalmate (1451) dhe gjithashtu para Shkollës Greke, për të cilën duhet të presim deri në fund të shekullit të pesëmbëdhjetë. Autorizimi për të hapur një shkollë nuk është një çështje e vogël, tregon për ekzistenca e një lidhjeje të fortë besnikërie dhe sigurie. Është rezultat i shekujve të interesave tregtare, në të cilat Shqipëria qendrore-veriore është themelore për ekonominë dhe diplomacinë veneciane. Shkolla ndodhet midis Kampos Santo Stefano dhe Kampos San Maurizio dhe në fasadën e saj ka një basoreliev të shekullit të 16-të që tregon historinë e rrethimit të Shkodrës, një tjetër moment i

Antonio Loredan drejton sulmin për çlirimin e Shkodrës nga rrethimi i Mehmetit II - Paolo Veronese, 1585, Palazzo Ducale

rëndësishëm në historinë e Serenissimës.

Në shekullin e 15-të, Venediku u përball me ngritjen e Perandorisë Osmane dhe Shkodra pësoi disa rrethime përpara se t'i jepej osmanëve në vitin 1479. Si u përjetuan këto ngjarje në Venedik?

Po të shkoni në Pallatin Dukat, në Sallën e Këshillit të Madh. Nën ovalin e Triumfit të Venedikut, ndodhet një pikturë e Veroneses që tregon historinë e mbrojtjes së Shkodrës në vitin 1474, me Antonio Loredanin që udhëhoqi sulmin ndaj trupave osmane, të udhëhequra nga vetë Sulltan Mehmeti II. Prandaj, Venediku merr pjesë në mbrojtjen e qytetit dhe thekson mitin e asaj betejeje, i cili bëhet një epikë e vërtetë popullore. Pas dorëzimit të qytetit ndaj osmanëve, Serenissima humbi praktikisht të gjithë Shqipërinë (Durrësi u dorëzua disa vjet më vonë, në 1501, dhe në gjysmën e dytë të shekullit të gjashtëmbëdhjetë Venediku humbi gjithashtu Ulqinin dhe Tivarin, sot në Mal të Zi. Vetëm Butrinti mbeti). Një pjesë e madhe e fisnikërisë dhe e klerit të lartë që më parë kishin jetuar në veri të Shqipërisë u strehuan në Venedik dhe në territoret e Republikës.

Shekulli i pesëmbëdhjetë është gjithashtu shekulli i Skënderbeut (1405–1468), heroit shqiptar. Çfarë marrëdhëniesh kishte me Venecian?

Nuk ishte një marrëdhënie paqësore. Skënderbeu përfaqësonte përpjekjen për të krijuar një shtet unitar shqiptar në një territor në të cilin Serenissima kishte interesa dhe kontrollonte qytete.

Prandaj, Venediku, në një farë mënyre, u detyrua të bashkohej me atë që në Perëndim paraqitej si “mbrojtës i Krishterimit” në një mënyrë antiosmane. Është një histori politike ambivalente: Skënderbeu do të bëhet një patriark venecian, por pa entuziazmin që Venediku do të dëshirojë të tregojë më vonë.

Cili është këndvështrimi i historiografisë shqiptare mbi marrëdhënien midis Skënderbeut dhe Venedikut?

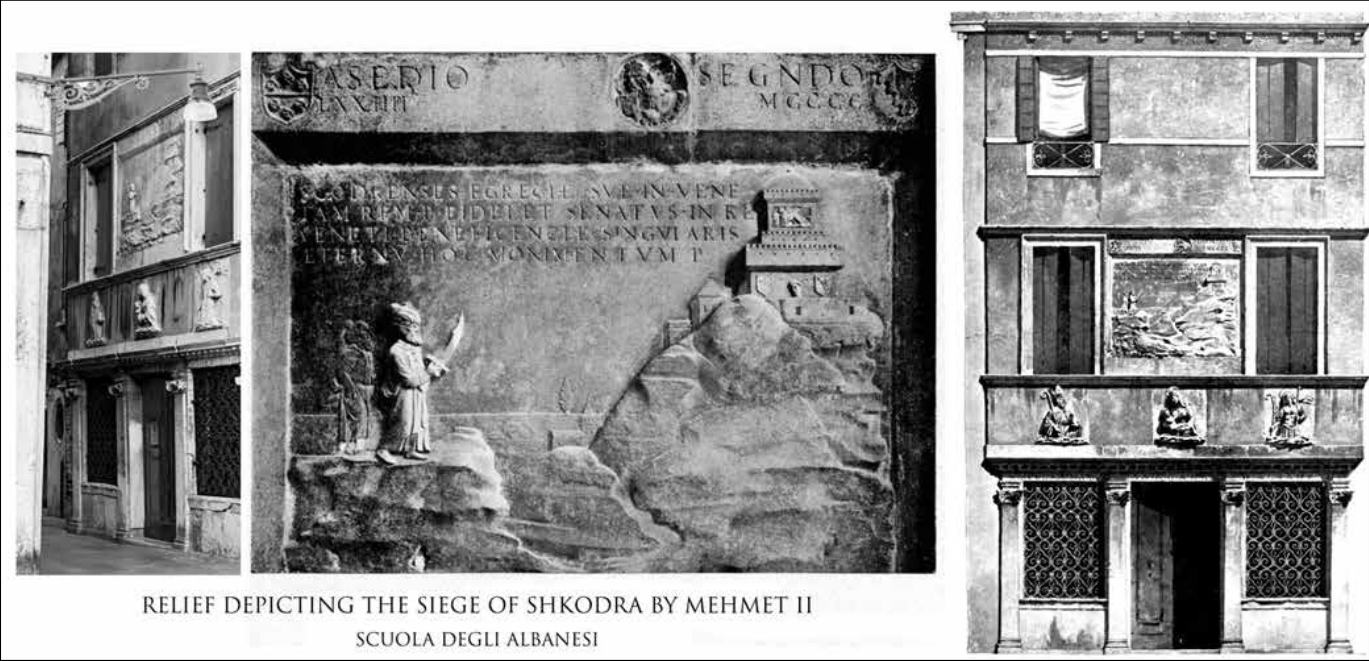
Historiografia shqiptare nxjerr në pah çështjet kritike, duke vënë në dukje se në ditët e para Venediku kundërshtoi ngritjen e Skënderbeut dhe madje mbështeti një luftë kundër tij pranë Shkodrës. Venediku do të kishte dashur atëherë ta eliminonte, madje ta helmonte, për të arritur vetëm më vonë në aleancën e festuar kaq shumë nga Serenissima. Është një histori - le të themi - më pak e ëmbëlsuar se ajo që do të tregohet në Venecia.

A mbetet gjallë figura e Skënderbeut në Venedik pas fundit të shekullit të 15-të dhe humbjes së qyteteve shqiptare?

Gjatë gjithë shekullit të shtatëmbëdhjetë, nga viti 1606 deri në vitin 1718, kishte një statujë të Skënderbeut në Bucintoro - galerinë shtetërore të Dozhëve të Venedikut, e përdorur për festime zyrtare. Kjo ndodh sepse në fillim të shekullit të shtatëmbëdhjetë, Serenissima po kalonte një fazë prishjeje me Papatin Romak, si për shkak të aferës së Paolo Sarpiti ashtu edhe sepse Kisha po përpiqej ta tërhiqte Venedikun në një tjetër kryqëzatë dhe kjo e fundit po e zvarriste. Statuja e Skënderbeut është pra një manovër diplomatike dhe shërben për të kujtuar kohën kur Venediku mbrojti Adriatikun nga turqit së bashku me heroin shqiptar. Por është një vizion selektiv i historisë, në të cilin Skënderbeu është bashkë-mbrojtës dhe Venediku është në plan të parë. Sidoqoftë, figura e Skënderbeut ishte e njohur mirë për shoqërinë veneciane të kohës: ai u përmend nga Goldoni dhe u muzikalizua gjithashtu nga Vivaldi.

Folëm për gjurmët e marrëdhënieve veneciane-shqiptare në Venedik. Në Shqipëri, nga ana tjetër, çfarë ka mbetur nga periudha veneciane?

Fatkeqësisht, shumë pak ose aspak. Në Shkodër mund të shihni bishtin e një luani me krahë, në Durrës kalaja dhe kulla kanë mbetur, në Butrint një fortesë, por kaq: disa rrënoja këtu e atje. Kjo nuk ndodh vetëm sepse 80% e asaj që ishte atje (sidomos kishat katolike) u humb gjatë shekujve nën Perandorinë Osmane, por edhe sepse ajo pak që mbeti u shkatërrua në shekullin e njëzetë nën regjimin e Enver Hoxhës dhe sot ekziston praktikisht një boshllëk. Pusët veneciane që ishin ende të dukshme në fillim të shekullit të njëzetë janë zhdukur gjithashtu. Por kjo nuk e mohon faktin se është një histori - ajo e Shqipërisë para-osmane - e nivelit më të lartë, siç demonstron nga statutet e Shkodrës të shekullit të 14-të, të cilat flasin për një shoqëri të lulëzuar dhe të kulturuar në kontakt me fuqitë kryesore të kohës.

RELIEF DEPICTING THE SIEGE OF SHKODRA BY MEHMET II
SCUOLA DEGLI ALBANESI

ATDHEU NDERI DETYRA

Bëhupjesë
ForcatEArmatoSura
KarrierëUshtarake
FAShqiptare